

& Diakonie Parochie

Een uitgave
van het LKDB

**Jaargang 31
Nummer 3**

September 2018

Sociaal denken en solidariteit. *Het doen van Diaconie en Caritas*

Verkruijmen van vastgelopen mensbeelden, over schaamte en armoede

Over solidariteit gesproken; de betekenis nader onderzocht

"Ik probeer naast mensen te staan, te zien en te horen waar de pijn is"

SchuldHulpMaatje voorbeeld van concrete barmhartigheid

Inhoud

Ter inleiding	1
Verkruiemelen van vastgelopen mensbeelden. Over schaamte, armoede en theologie	2
Diaconaal handelen, door wie en wat?	6
Over solidariteit gesproken; de betekenis nader onderzocht	10
“Ik probeer naast mensen te staan, te zien en te horen waar de pijn is”	16
SchuldHulpMaatje. Een voorbeeld van concrete barmhartigheid	20
<i>Share the Journey</i> - samen op weg met migranten en vluchtelingen	24
“Bewoners gingen met elkaar dingen doen die niemand had verwacht”	26
Sta even stil bij voedsel. Over duurzaamheid, kerken en landbouw	30
Open Huis Sint Cathrien Eindhoven en Straatpastoraat Eindhoven	32
Tent of Nations in Bethlehem	34
<i>Verhalen van de straat en hun tien geboden</i> boekbespreking	36
<i>Diaconaal doen doordacht geeft te denken</i> boekbespreking	38
Agenda & Weetjes	40
Colofon en logo	
Meditatief: <i>Werken van Barmhartigheid</i>	

Redactioneel

Het tijdschrift *Diakonie & Parochie* gaat in op ontwikkelingen rond diaconie in parochies, Parochiële Caritas Instellingen en katholieke gemeenschappen. Inhoudelijke reflecties, beleidsmatige vergezichten, oogst van conferenties en werkdagen, concrete voorbeelden, interviews met mensen in de praktijk, recensies van relevante boeken vullen de pagina's. Het aantal pagina's per nummer bedraagt minimaal 40. Zo is *Diakonie & Parochie* een praktisch katholiek diaconaal tijdschrift. Voor redactionele contacten: crijns@ziggo.nl

Ter inleiding

Hub Crijns

De zomervakantie is voorbij als u dit nummer in handen heeft. Het werkseizoen start weer op. Dus uw lezen en denken over diaconie en caritas mag ook weer aan het werk gezet worden. U treft in dit nieuwe nummer van *Diakonie & Parochie* meer dan voldoende leesmateriaal aan.

We beginnen met het melden van een fout in het vorige nummer. Helaas is de inhoudsopgave van jaargang 30 nummer 3 (september 2017) afgedrukt, in plaats van die van het juni nummer 2018. De fout is gezien nadat de boekjes gedrukt en verspreid zijn. De goede inhoudsopgave is op te zoeken op de site www.rkdiaconie.nl onder de pagina van *Diakonie & Parochie*. Onze excuses aan de lezers voor deze fout.

U wordt aan het denken gezet met een theologische reflectie over schaamte en armoede, waarin vastgelopen mensbeelden verkruielen. De redactie handboek diaconiewetenschap heeft een derde boek *Diaconaal Doen doordacht* tot stand gebracht en u treft een reflectie aan over diaconaal handelen door wie en wat. Hub Crijns neemt u mee in een intensief onderzoek naar de betekenis van het begrip 'solidariteit', een van de kernwaarden uit het katholiek sociaal denken. De eerste drie bijdragen aan dit nummer zijn bij uitstek diaconiewetenschap.

Verder leest u in dit nummer twee diaconale interviews, die het doen van caritas en diaconie concreet maken. We zetten de serie interviews met diaconale mensen voort met

een gesprek met Jan Lamberts, diaken van het R.K. Stadsdiaconaat in Delft. Een tweede interview is met Titus Schlattmann, die terugkijkt op 25 jaar buurtpastoraat in Utrecht. Hij weet de kern van buurtpastoraat indringend te beschrijven. Een derde verhaal, dat past in deze serie praktijken is afkomstig van Rob Kosterman, straatpastor in Eindhoven, verbonden aan het Open Huis Sint Chathrien.

In dit nummer leest u veel over de praktijk van diaconie en caritas. Mgr. Gerard de Korte bezocht de Vereniging SchuldHulpMaatje Nederland en hij plaatst deze diaconale praktijk in het kader van het katholiek sociaal denken. De Caritas Campagne 'Share the Journey' geeft concrete voorbeelden van ontmoetingen met migranten en vluchtelingen. Het Project Geloof Duurzaamheid en Toekomst zet het doen van de werkgroep Kerken en Landbouw in Fryslân centraal bij monden van melkveeboer Arie Oerlemans en zijn twee zoons. Meta Floor is present geweest bij het werk van de Tent of Nations in Betlehem. Twee besprekingen van boeken over het straatpastoraat van de Open Hof in Groningen en het handboek Diaconiewetenschap *Diaconaal Doen Doordacht* besluiten het nummer.

U kunt uw mening over *Diakonie & Parochie* laten weten in het Lezersonderzoek. U kunt de vragenlijst downloaden vanaf www.rkdiaconie.nl. Wij stellen uw mening erg op prijs. Voor al uw reacties en meningen kunt u ook terecht bij eindredacteur Hub Crijns. Adres: crijns@ziggo.nl.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch
e-mail: administratie@rkdiaconie.nl

Verkruimelen van vastgelopen mensbeelden

Over schaamte, armoede en theologie

Trees Versteegen is theoloog en diaconaal diocesaan werker

In deze bijdrage wil ik de schaamte die arme mensen in Nederland vaak ervaren beschrijven. Ik wil naar voren brengen wat deze schaamte ons leert over hoe we elkaar (niet) zien en ik zoek naar mogelijke benaderingen om de schaduw van de schaamte te verlichten.

In lijn met de voorkeursliefde voor de armen, die de R.K.-Kerk in de jaren tachtig van de vorige eeuw formuleerde, zegt Paus Franciscus in 2014 in *'Evangelii Gaudium'*: "Het is noodzakelijk dat wij ons allen door hen (*de armen t.v.*) laten evangeliseren. (...) De nieuwe evangelisatie is een uitnodiging om de reddende kracht van hun leven te erkennen, en dit in het middelpunt van de weg van de Kerk te plaatsen. Wij zijn geroepen Christus in hen te ontdekken, hun een stem te geven in hun aangelegenheden, maar ook om hun vrienden te zijn, naar hen te luisteren, hen te begrijpen en de mysterieuze wijsheid aan te nemen die God ons door middel van hen wil meedelen" (198).

Schaamte

Schaamte als emotie staat volop in de belangstelling. Populaire psychologen houden TEDx-lezingen over schaamte; marketingdeskundigen helpen om bedrijven die verkeerde producten verkopen te *shamen* (Wie lust er nog plofkop?); en het tijdschrift de 'Groene Amsterdammer' riep 2017 uit tot het jaar van de schaamte. In de afgelopen jaren is er internationaal veel onderzoek gedaan en gepubliceerd naar de relatie tussen schaamte en armoede (zie Robert Walker, *'The Shame of Poverty'*, Oxford 2014).

Schaamte is een aloude emotie, die de sociale omgang regelt. In opvoeding, in teksten die

ons dagelijks omgeven, in beelden, in opleiding, in social media, leren we wat hoort en wat niet, wat wenselijk is en wat niet, wat de sociale verwachtingen en idealen zijn. Schaamte is vaak een nuttige regulerende emotie. Stiekem uit de koekjestrommel eten mag niet, en vervolgens daarop betrappt worden veroorzaakt schaamte. Dat corrigeert. Weten dat iets niet mag en daarmee sociaal geconfronteerd worden, veroorzaakt schaamte. Dat is de onschuldige versie die een glimlach op het gezicht tovert. Schaamte is echter vaak een intense - lichamelijke - en pijnlijke ervaring over hoe men zichzelf ziet, in de ogen van de ander. Schaamte wordt het sterkst ervaren in aanwezigheid, of onder het oog van, een ander. Ik denk dat een ander ziet dat ik niet voldoe aan de sociale verwachtingen en idealen en ik schaam mij. In de schaamte trek ik mij terug. Ik wil niet (zo) gezien worden. Ik krijg een kleur of ik verberg me.

Schaamte is dus een emotie die sociaal gedrag corrigeert. Het is vooral een emotie die zich voordoet in de exposure, de blootstelling, met anderen. De anderen verwoorden of uiten niet zozeer wat er hoort en niet hoort, maar zij vertegenwoordigen de sociale codes. Ik schaam me, omdat ik mij zie door de ogen van die ander.

Een laatste belangrijk kenmerk in dit verband betreft het verschil tussen schaamte en schuld. Bij schuld doe ik iets fout, dat ik eventueel recht kan zetten en waarvan ik verontschuldigd kan worden. Schaamte gaat daarentegen over wie ik ben. De gehele persoon heeft het gevoel niet goed te zijn, als mens niet te voldoen, in plaats van iets niet goed te doen. Veel arme mensen in Nederland schamen zich.

*Het beeld van schaamte is even niet gezien (willen) worden
[Fotograaf: <https://nl.freeimages.com>]*

en armoede

Het lijkt me hier niet nodig uiteen te zetten dat er in Nederland armoede bestaat. Ik veronderstel dat de lezer(es) op de hoogte is van het bestaan ervan. Hier wil ik de schaamte die gepaard gaat met armoede naar voren brengen.

In 2016 werd in het noorden van Nederland de volgende praktijk aangetroffen. Een aantal uitkeringsgerechtigden moest in het kader van de re-integratie onder begeleiding boodschappen doen bij een supermarkt, om zodoende te leren wat goedkope en gezonde producten zijn. De blog meldt:

"De groep werd ergens midden in de winkel samengeroepen, en onder toezicht oog van het andere winkelende publiek werd de inhoud van hun karretjes aan de kritische blik van de cursusleider onderworpen. Wel gezond, niet gezond. Nadat zo het koopgedrag van de cursisten openlijk werd bekritiseerd, werden ze verzocht alle artikelen weer op hun plaats terug te zetten. Ook die diepvriesvis die al drie kwartier in de kar had gelegen. Met lege karretjes schoven ze tenslotte langs de kassa richting uitgang. Mijn kennis keek mij aan. "Ik schaam me hartstikke dood", zei hij."

(<http://www.doorbraak.eu/vernederend-dwangarbeid-verplicht-winkelen-en-dan-alles-weer-terugleggen/> (02112016).

De gepubliceerde praktijk riep alom verontwaardiging op en werd onmiddellijk (tijdelijk!) stil gelegd. Ik citeer deze blog hier niet om de verontwaardiging opnieuw op te roepen, maar omdat ik de geschetste situatie typisch vind voor schaamte in relatie tot armoede. De publieke confrontatie tussen de blogger en de 'kennis', de publieke exposure van de arme als arme binnen een kader van gewenst en blijkbaar afwezig geacht gedrag, namelijk het leren kopen van gezond eten in een goedkope supermarkt, roept schaamte op. Daarnaast gaat achter de geschetste praktijk de veronderstelling schuil, dat armen niet zouden weten wat gezond en goedkoop eten is.

Waarvoor schamen armen zich?

Met de hierboven beschreven kenmerken, dat schaamte optreedt voor de ogen van anderen, zal het geen verwondering wekken dat veel mensen die de voedselbank bezoeken zich schamen. Onder het oog van een ander wordt zichtbaar dat men voor voedsel afhankelijk is van de voedselbank.

In blogs, tijdschriften en wetenschappelijke literatuur onderzocht ik waarover arme mensen zich schamen. Je zou daarvoor vier gebieden kunnen aanwijzen. Het eerste is dat men zich schaamt om niet met het gewone sociale consumentengedrag te kunnen meedoen: kinderen kunnen geen cadeautje meebrengen

op een verjaardagsfeestje, men kan niet meedoen aan familiebijeenkomsten; men schaamt zich dat hun kinderen niet de merkkleding kunnen dragen die veel andere kinderen wel bezitten. Dat laatste zou ook herkend kunnen worden als tweede gebied: men schaamt zich niet te kunnen zorgen zoals men dat graag zou willen: merkkleding voor de kinderen; de kinderen niet het goede voedsel kunnen geven. Vrouwen schamen zich voor klassieke vrouwentaken, zoals het geven van de goede zorg aan kinderen; mannen schamen zich klassiek over dat ze geen goede kostwinner zijn die voor het gezin kan zorgen. Veel uitspraken betreffen een derde gebied: afhankelijkheid. Mensen schamen zich afhankelijk te zijn van een uitkering of van de extra zorg van familie. Men schaamt zich, omdat men geen beroep leerde om zelfstandig in het inkomen te kunnen voorzien, of men schaamt zich dat men een beroep heeft dat laagbetaald is. Het vierde en laatste gebied betreft schaamte over gebeurtenissen: men schaamt zich over de echtscheiding, over de verkeerde financiële keuzes en de hypotheek die bij de scheiding onder water stond; over de niet afgemaakte opleiding, over verkeerde financiële besteding. Men schaamt zich, omdat men de armoede beschouwt als gevolg van eigen falen. De schaamte over armoede heeft grote gevolgen voor de armen. Materiële armoede heeft als kenmerk dat het de sociaal maatschappelijke deelname van mensen verhindert: er is geen geld om deel te nemen aan sociale gebeurtenissen. Schaamte versterkt dit. Vanwege de schaamte trekken mensen zich terug op zichzelf. De onmogelijkheid om (in eigen ogen) niet te kunnen voldoen aan sociale verwachtingen, maakt dat het psychisch welzijn van armen verder wordt aangetast. Dat verbetert niet het zelfbeeld, men trekt zich terug, wordt maatschappelijk onzichtbaar. Als de idee al was dat men als mens niet goed is, dan wordt dat door de schaamte en de gevolgen daarvan versterkt.

Ideale mensen

In hun schaamte laten de armen zien aan welke maatschappelijke verwachtingen mensen in de Nederlandse, of westerse samenleving, moeten voldoen: je moet zelfredzaam zijn,

In 2005 ontstond de actie 'Make poverty history'
[Fotograaf: <https://nl.freeimages.com>]

autonoom, je moet voor je kinderen kunnen zorgen, en voor je familie, je moet meedoen aan een bepaald consumptiepatroon, je opleiding afmaken, geen verkeerde financiële inschattingen maken. Je mag geen fouten maken en als je die maakt ben je daar zelf verantwoordelijk voor. Deze sociale verwachtingen zijn in hen en in allen gegrift. In de schaamte ervaren en beseffen de armen dat zij niet tot dit ideale menstype behoren. In zekere zin dragen zij, innerlijk en sociaal, de last van het niet voldoen aan dit mensbeeld, aan deze sociale verwachtingen. Armen dragen de last van dominante mensbeelden, waarvan zij uitgesloten zijn of worden. Maar niet alleen armen zijn doortrokken van deze mensbeelden, waaraan zij willen, maar niet kunnen voldoen. Het lijkt of in de geïndividualiseerde westerse cultuur eenieder is overgelaten aan de eigen verantwoordelijkheid. Wie deze verantwoordelijkheid niet kan dragen, betaalt een hoge prijs: de schaamte die iemand tot niemand maakt, die mensen op zichzelf terugwerpt in onzichtbaarheid.

Wat, in Godsnaam, kunnen we daarover zeggen?

Er worden initiatieven genomen om te proberen de concrete schaamte van armen te voorkomen. Zo wordt in kleding- en voedselbanken gepoogd mensen niet aan elkaars blikken bloot te stellen, zodat de schaamteconfrontatie uit kan blijven. Dat is van belang. Maar de sociale verwachtingen en mensbeelden die vervat liggen in de schaamte zijn niet

zomaar weg te nemen. De last die de armen daarin dragen is eenieders last. Wat, in Godsnaam, staat daar dan tegenover? De theologische tradities zijn vol antwoorden. Armoede vraagt om antwoorden van gerechtigheid, het vraagt om solidariteit, om bereidheid tot delen, om het vermogen tot luisteren. De aanwezigheid van schaamte en de daarin verborgen dominante mensbeelden, vragen daarnaast om een andere invalshoek die sterker gericht is op de mensbeelden en intermenselijke verhoudingen. Ik denk dat een belangrijk aanknopingspunt ligt in de genade, in de betekenis van onvoorwaardelijke liefde en generositeit. Genade biedt ons een blik op onszelf in de werkelijkheid, die de vastgelegde mensbeelden in ons kan doen verkrummen.

Genade

In de christelijke theologische tradities is het begrip 'genade' omgeven met allerlei andere begrippen. Daar horen bij: afkomstig van God, gulheid, onvoorwaardelijkheid, goedheid, gegevenheid en, daarbij behorend: liefde. Als gelovigen leven we in het bewustzijn van de onvoorwaardelijke liefde van God, die er is vanaf het begin. God schept het leven, geeft het leven, in alles wat er is. Die genade, de gave van de schepping, komt van God en niet van mensen. De genade is de gave van het mysterie van God. Dat staat voorop. Sommigen hebben gemeend (en menen nog) dat genade door mensen 'gemaakt' kan worden, maar dat inzicht deel ik niet. Genade is gave van God aan mensen. Die gave is die van onvoorwaardelijke liefde. Er is geen alsdan redenering in die gave. De liefde is er 'om niet'. De onvoorwaardelijke liefde zegt het tegenovergestelde van het mensbeeld: je telt pas mee als je onafhankelijk en verantwoordelijk voor jezelf kunt zorgen. De onvoorwaardelijke liefde laat weten, voor zover we dat kunnen weten, dat God altijd en steeds opnieuw met mensen optrekt en de goedheid van het leven laat zien. Die liefde is onbegrensd, gul, genereus, gratis. Het is hardnekkige en volgehouden liefde.

Die genade van God is van God en laat zich niet afdwingen, noch methodisch imiteren. Als we leven met een vermoeden van die onvoorwaardelijke liefde, als we deze innerlijk

kennen en in de wereld om ons heen herkennen, kunnen we een vorm van generositeit ten opzichte van elkaar ontwikkelen, waarin we openstaan voor elk menselijk voorkomen en waarin de vastgelopen mensbeelden verkrummen. De onvoorwaardelijke liefde toont een principiële en praktische openheid voor elkaar.

Hoe zou dat kunnen?

Ik wil het beeld gebruiken, dat we elkaar altijd omarmen, zoals in de hartelijke omhelzing van vrienden en dierbare familie onder elkaar. Een omarming die bij voorbaat van die ander houdt. Ongelukkigerwijs is dat niet lichamelijk uit te voeren in een historische context, waarin lichamelijke hartelijkheid door gelovigen in de parkeerstand moet worden gezet. Maar laten we ons voornemen om elkaar te omarmen, vanuit de ziel. Dat zou een totaal andere benadering tonen dan het beeld van iemand die zich terugtrekt, omdat hij of zij denkt niet te voldoen aan sociale verwachtingen, niet goed te zijn en bevriest in een mensbeeld. Deze 'spirituele' omarming ziet allereerst een mens. Het ingewikkelde van die onvoorwaardelijke liefde voor de armen is, dat we allen, de armen en de niet-armen, zijn vastgelopen in mensbeelden over autonomie en zelfredzaamheid. Het vraagt daarom om een continue oefening, om steeds opnieuw de ander innerlijk te omarmen, te benaderen vanuit een menselijke liefde, zoals we vermoeden en geloven dat God ons liefheeft. De omarming lost de schaamte niet op, net zo min als de armoede. Een principieel open benadering naar elkaar, zoals ons aangereikt in de onvoorwaardelijke liefde van God, kan mogelijk de vastgelopen maatschappelijke mensbeelden verkrummen. Laten we daarom oefenen in hardnekkige en volgehouden liefde.

Reacties graag sturen naar:
t.versteegen@aartsbisdom.nl

Diaconaal handelen, door wie en wat?

Ploni Robbers-van Berkel en Herman Noordegraaf zijn beide auteurs en leden van de redactie Handboekwetenschap

Diaconaat is gebaseerd op het aangaan van een relatie met mensen in materiële, sociale, fysieke en/of psychische nood. De vraag is dan van welke aard deze relatie is.

Diaconaat: welke relatie?

Is de diaconale relatie eenzijdig in de zin dat de 'hulpverlener' bepaalt of en zo ja, onder welke voorwaarden wordt deze hulp gegeven, en welke hulp? Of is er sprake van wederkerigheid waarbij 'de hulpontvanger' zeggenschap heeft? Voorts: is de relatie ingebed in een breder en dieper communicatief proces tussen 'hulpgever' en 'hulpontvanger' waarbij ook levensverhalen en visies, ervaringen aan de orde kunnen komen? Zonder deze zijn immers hulpvragen niet goed te begrijpen en kan er dan ook niet goed op ingegaan worden. Reflectie op diaconaal handelen vergt daarom dat er bewustzijn is van diaconaat als een relationeel gebeuren. De relatie kan in verschillende stadia zijn: beginnend, opbouwend, onderhoudend, en eindigend.

Diaconaat: welk handelen?

Diaconaat wordt meestal vooral gezien als het geven van hulp aan mensen in nood. Dat kan materiële hulp omvatten en allerlei vormen van immateriële ondersteuning (bijvoorbeeld hulp bij het invullen van formulieren), maar diaconaat kent nog andere typen van diaconaal handelen, zoals het creëren van plekken van ontmoeting (gemeenschapsvorming), het ondersteunen van mensen opdat zij zoveel mogelijk op eigen benen kunnen staan ('empowerment'), pleitbezorging bij politiek en instanties, het voeren van het publieke debat en zo is er nog meer te noemen.

Tien praktijkverhalen

De kern van het handboek diaconiewetenschap 'Diaconaal doen doordacht' bestaat uit tien praktijksituaties rondom diaconie of diaconaat, die uitgebreid in beeld komen. De redactie heeft vanwege de hanteerbaarheid besloten tot een tiental, waarbij de breedte van het geheel van het diaconale handelen meegenomen is.

De keuze voor de praktijkverhalen is tevens bepaald door actuele ontwikkelingen in de praktijken van diaconie en diaconaat. Actueel staat daarbij vooral voor: komt anno nu voor in de praktijk.

Als eerste is bij de keuze rond praktijken aangesloten bij traditionele vormen van diaconie en caritas, zoals die door kerken rond materiële hulpverlening worden toegepast. Inzake de inhoud is aangesloten bij actuele sociale kwesties, die voortvloeien uit de huidige transformatie van de verzorgingsstaat naar een nog nader vorm te krijgen participatiesamenleving. De praktijkbeschrijvingen vertellen over Voedselbank, SchuldHulpMaatje en Kerk samen rond de Wet Maatschappelijke Ondersteuning en zorg. De op weg zijnde participatiesamenleving is wat betreft sociale zekerheid en zorg soberder van karakter en strenger wat betreft de toegang tot het verkrijgen van uitkeringen en zorg. De nadruk ligt op eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid alsook op de inzet van mantelzorgers en vrijwilligers. Dit roept vragen op rond armoede, voldoende bestaanszekerheid om te overleven, huishoudens met schulden en de beschikbaarheid van zorg en de toegankelijkheid naar zorg.

Een tweede actuele ontwikkeling in het diaconaat wordt zichtbaar in het verhaal van Exodus, waarin aan de orde komt hoe mensen,

die hun straf hebben uitgediend, terugkeren in de samenleving en hoe zij van daaruit al of niet mee kunnen doen.

Een derde actuele ontwikkeling laat zien hoe de Nederlandse samenleving door de komst van migranten veelkleuriger is geworden. Tegelijk blijkt dat migratie een reden wordt voor eigen vormen van pastoraat en diaconie en gekozen is voor het praktijkverhaal van een Spaanstalige parochie.

Een vierde actuele kwestie is die van het milieu of de zorg voor de schepping. Binnen kerken is de verantwoordelijkheid van het diaconaat nog maar weinig in beeld is als het gaat om duurzaamheid. Reden te meer om rond kerk en duurzaamheid nadrukkelijk aandacht te geven. Ook met het milieu te maken hebbend en zeker met het oog op het sociale milieu komt de sociale coöperatie in beeld als model van hoe mensen van kansarm naar kansrijk kunnen meedoen. Een leerpunt is dat kerken hierbij nog in de zijlijn staan.

Met het woord 'leren' komt een laatste actuele ontwikkeling in beeld. Er zijn in de praktijk diaconale initiatieven gaande met het oog op leren rond diaconaat. Als eerste is pelgrimage (vaak gebeurend als wandeltocht) gekozen als een model van diaconaal leren. Met het model van M25 (*emtwentyfive*) als leermodel rond de werken van barmhartigheid voor en door jongeren komt jeugd in beeld.

Diaconaal handelen is veelvoudig

In het handboek diaconiewetenschap 'Diaconaal doen doordacht' zijn tien diaconale praktijken uitvoerig beschreven. Uit deze praktijkbeschrijvingen komt naar voren dat diaconaat een veelvoud van handelingsvormen kent. Deze realiseren zich in een relatie. Opvallend is dat er in de tien praktijkverhalen

het bewustzijn aanwezig is dat deze relatie ten principale gekwalificeerd moet worden door gelijkwaardigheid en wederkerigheid. Het 'charitatieve model' (doen voor mensen; paternalistisch) blijkt niet uit de praktijkverhalen. Deze opvatting van respect en wederkerigheid werkt door in houding en in de details van omgangsvormen en procedures.

Relatie gericht op diepere lagen van het bestaan

In de relatie is op te merken dat er feitelijk een verschil in positie is tussen degene die zich als vrijwilliger of beroepskracht inzet en degene met wie die relatie wordt aangegaan. Dat verschil in positie is onvermijdelijk,

omdat het diaconaat over 'hulpbronnen' beschikt (geld, gebouwen, kennis, netwerken, enzovoort) waarover die ander niet of minder beschikt. Onderkende de asymmetrie zal zoveel mogelijk gelijkwaardigheid en wederkerigheid opgebouwd dienen te worden, zodat de ander als subject tot zijn recht kan komen. In diaconale praktijken ligt daarom de nadruk op het 'optrekken met' mensen in plaats van 'het doen voor' mensen. Dit betekent naast

mensen staan, luisteren naar hun levensverhalen, weet hebben van de objectieve omstandigheden waaronder zij leven (huisvesting, opleiding, inkomen, gezondheid, contacten met organisaties en instellingen, gezinssituatie, enzovoort) en vooral door middel van communicatie en waarnemen (luisteren naar hun verhalen, alert zijn op non-verbale communicatie) waarin zij vreugde en verdriet, heil en onheil, zin en zinloosheid ervaren (leefwereldbenadering). Dat vereist dat de ander met respect wordt behandeld, dat er tijd wordt genomen om het met die ander uit te houden

De presentatie van *Diaconaal doen doordacht* werd druk bezocht. In het midden Ploni Robbers-van Berkel
[Fotograaf: Peter de Bie]

in een moeilijke situatie, dat er vertrouwen groeit en blijft. Kortom, een primaire gerichtheid op communicatie die de diepere lagen van het bestaan raakt. Dit is niet iets dat alleen vooraf van belang is om mensen te leren kennen, maar iets wat de gehele diaconale praktijk zou moeten kenmerken. Dit geldt op het individuele niveau, maar ook bij activiteiten die inzetten op gemeenschapsvorming, zoals maaltijdprojecten en inloophuizen. Op basis hiervan kunnen verlangens, behoeften, ondersteuningsvragen naar voren komen waaraan dan samen gewerkt kan worden. Voor het diaconale denken en het beleid is het van groot belang om deze benadering te stimuleren en te praktiseren. Zonder te stellen dat andere organisaties een dergelijke benadering niet (zouden kunnen) hanteren, is het wel duidelijk dat deze een eigen karakteristiek vormt van het diaconale profiel.

Empowerment

Vanuit die relatie kunnen allerlei activiteiten ontstaan. Een dergelijke relatie-opbouw blijkt ook een bron van diaconale spiritualiteit te zijn. In vrijwel alle praktijkverhalen komen we tegen dat diaconaat meer is dan hulpverlening. Het kan gaan om materiële hulpverlening en om allerlei vormen van dienstverlening (meegaan naar instanties, invullen van formulieren, huiswerkondersteuning, kinderopas, vervoersdiensten, klussen, enzovoort). Daarbij zal er scherp op gelet worden dat mensen zoveel mogelijk zelf de werkzaamheden verrichten zodat zij (zoveel mogelijk) op

eigen benen staan ('zorgen dat' in plaats van 'zorgen voor'). Het luistert hier, zo tekenen we aan, echter nauw. Dit zogeheten empowerment-paradigma, allereerst kijken naar wat mensen wel kunnen in plaats van wat zij niet kunnen, kan instrumenteel gebruikt worden. Daarbij worden mensen ingeschakeld in het realiseren van beleidsdoelstellingen, zoals het terugleiden naar de arbeidsmarkt. Voorts kan empowerment-denken leiden tot de gedachte dat mensen wel kunnen als zij maar willen. Lukt het iemand niet om zijn problemen te boven te komen, dan is dat te wijten aan eigen falen en schuld. Zorgvuldig empowerment stimuleren betekent aansluiten bij de innerlijke kracht en kwaliteiten die mensen hebben en hulp- en steunbronnen toegankelijk maken. Daarbij is er aandacht voor factoren op persoonlijk niveau, microniveau (de directe omgeving en de aard van de relaties die zich daarbij voordoen), mesofactoren (zoals het functioneren van instituties) en het macro-niveau (wet- en regelgeving). Ook empowerment dient verbonden te worden met een leefwereld-benadering en dus recht te doen aan mensen met hun eigen levensgeschiedenissen. Sommige mensen zullen nooit geheel hun problemen te boven komen. Ondersteuning van mensen betekent dan vooral naast mensen staan om 'mee uit te houden'.

Herstelgericht pastoraat

De beschrijving van de praktijkvoorbeelden in het werk van Exodus roept de vraag op of zij meer als pastoraat (want voortkomend

uit het justitiepastoraat) dan als diaconaat te benoemen zijn. Bij herhaling is in de praktijk-beschrijving opgemerkt dat Exodus er niet zou zijn zonder de diaconale ondersteuning. De benadering 'herstelgericht pastoraat' zou een waardevolle impuls kunnen geven aan het diaconaal handelen van de kerken in relatie tot ex-gedetineerden. Dat vraagt om een bredere interpretatie van het Bijbelse begrip diaconaat: diaconaat als bemiddeling. Dat kan weer een impuls geven aan de verdere ontwikkeling van herstelgericht pastoraat. Zoals in het justitiepastoraat is ook in andere vormen van pastoraat een belangrijk voorwaarde - belangrijke diaconale eigenheid: elke vorm van zorg veronderstelt een relatie, die specifieke aandacht vraagt voor de bejegening. Een dergelijke samenhang tussen diaconaat en pastoraat zou ook in de andere casusbeschrijvingen aan de orde kunnen zijn.

Maatschappelijke en politieke dimensies

Naast het mee uithouden, (indien mogelijk) op eigen benen staan en het oplossen van problemen op individueel niveau richt diaconaat zich ook op het scheppen van condities voor de verwezenlijking hiervan in samenleving en politiek. Hiermee komen de maatschappelijke en politieke dimensies van diaconaat naar voren: het beleid van overheden en organisaties, de uitvoering daarvan, de (voor)oordelen die er leven of het niet onderkennen van problemen. Dat vergt het werken aan bewustwording en aan diepgaande leerprocessen binnen en buiten kerken. Zo zagen we dat bijvoorbeeld in de maatjesprojecten er gewerkt wordt aan het opbouwen van relaties tussen maatjes en degenen met wie opgetrokken wordt. Het maatje kent veelal de leefwereld van deze mensen niet. Zo kan gevoeligheid ontwikkeld worden voor hun leefsituatie. Erkenning van problemen is daarom zo belangrijk omdat mensen in nood veelal politiek, maatschappelijk en economisch niet machtig genoeg zijn om hun positie beleidsmatig en structureel te verbeteren. Zij hebben dus steun nodig van anderen. In het verlengde hiervan ligt dat het diaconaat mensen ondersteunt bij het bepleiten van maatregelen ter verbetering van hun situatie ('advocacy', 'stem versterken') en het stimuleren van publiek debat over bijvoorbeeld

beeld armoede, vluchtelingen, zorg, dakloosheid enzovoort. Kerken hebben in hun diaconaat en pastoraat door hun directe contact met mensen specifieke kennis, omdat deze gebaseerd is op levensverhalen van mensen, die duidelijk maken wat abstracte statistische gegevens concreet in het leven van mensen met een naam en gezicht betekenen. Van hieruit kunnen zij een betekenisvolle bijdrage leveren aan de beïnvloeding van het beleid en het denken in politiek en samenleving.

Niet iedereen hoeft alles te doen

Het verbinden van deze verhalen met beleid is niet eenvoudig. Het gaat er ook niet om dat een ieder die diaconaal actief is dit doet, wel dat er binnen de kerken als geheel mensen zijn die dit kunnen en doen. Voor het diaconaat is het van groot belang dat men onderkent dat dit meer is dan hulpverlening en meer handelingsvormen kent. Daarbinnen kan men focussen op specifieke vormen van diaconaal handelen, maar men kan daarin dan bewust kiezen. Bovendien stimuleert het weet hebben van meer handelingsvormen, dat men actief naar verbindingen zoekt tussen verschillende typen van handelen. Dan denkt men na hoe datgene wat men tegenkomt in de ondersteuningspraktijk benut kan worden om te werken aan bewustwording en welke knelpunten men tegenkomt. Deze kunnen dan in contacten met de overheid en/of maatschappelijke organisaties aan de orde gesteld worden. Het denken wordt daarmee verbreed en verdiept.

Hub Crijns, Ellen Hogema, Trinus Hoekstra, Lützen Miedema, Herman Noordegraaf, Ploni Robbers-van Berkel, Jozef Wissink, Hanneke Arts-Honselaar (eindredactie), *'Diaconaal doen doordacht - handboek diaconiewetenschap'*, Landelijk bureau DISK in samenwerking met Uitgeverij Kok, Utrecht, 2018, 288 pag., Isbn 978-90-435-2964-8, prijs € 34,99 (inclusief BTW en verzendkosten); bestellen via info@disk-arbeidspastoraat.nl met opgave van alle adresgegevens

Over solidariteit gesproken

De betekenis nader onderzocht

Hub Crijns is oud directeur van Landelijk bureau Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK) met dank aan Paul de Beer

Over solidariteit wordt veel gesproken, en wie zich verdiept in de betekenissen, komt er al snel vele tegen.

Volgens Wikipedia is “Solidariteit” het bewustzijn dat alhoewel individuen verschillende taken, interesses en waarden hebben, de orde en samenhang van de maatschappij afhangt van het elkaar kunnen vertrouwen voor het uitvoeren van die specifieke taken. Dit houdt in dat individuen inzien dat het verdedigen of het verder helpen van anderen belangen uiteindelijk in het belang van het individu zelf is. Het kan daarmee bijdragen aan de sociale cohesie.”

Solidariteit als woord

Volgens het woordenboek Van Dale is solidariteit “bewustzijn van saamhorigheid en bereidheid om de consequenties daarvan te dragen”, en solidair betekent: “door een gevoel van saamhorigheid verbonden”. Saamhorigheid is “het besef, het gevoel van bij elkaar te horen en elkaar te moeten steunen”. Het woord solidair is afgeleid van het latijnse *solidum*, dat dicht, degelijk, stevig kan betekenen, alsook het geheel. Het begrip solidariteit is terug te voeren op het Romeinse recht: *in solidum obligare*, een term die wijst op de aansprakelijkheid van iedere schuldenaar voor het geheel of het totaal van de schuld. ‘Solidus’ is direct verwant aan het werkwoord ‘solidare’, dat dichtmaken, samenvoegen en versterken betekent. Het werkwoord duidt op het actieve proces, het handelen, waarvan ‘stevigheid’ het resultaat is.

Solidariteit als politieke term

Het begrip ‘solidariteit’ werd in de Nederlandse politiek tot 1935 niet of nauwelijks gebruikt, ook niet door de sociaaldemo-

craten. (Zie verder: A.E. Komter (e.a.), *Het cement van de samenleving. Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie* (Amsterdam 2000). Nadat ‘solidariteit’ na 1935 wel werd gebruikt, gebeurde dat de eerste twintig jaar eigenlijk vooral in de context van ‘internationale solidariteit’. Pas na 1950 komt ‘solidariteit’ meer voor in politieke praktijken, waarbij men de bereidheid uit om op basis van wederkerigheid en loyaliteit - al dan niet uit welbegrepen eigenbelang - te delen in geld en middelen.

Sociale cohesie of samenhang

Wie over ‘solidariteit’ praat, komt al snel ‘sociale cohesie’ tegen. Gevleugeld is de term van Herman Bode, oud vakbondsvoorzitter: ‘solidariteit is het cement van de samenhang’ ofwel datgene wat alles samenvoegt en samenhoudt. Van hier uit bekeken is sociale cohesie een ruimer begrip dan solidariteit. Sociale cohesie kan gebaseerd zijn op solidariteit, op gevoelens van saamhorigheid, maar dit hoeft niet. Sociale cohesie kan ook het product zijn van zuiver zakelijke en onpersoonlijke relaties. Zo beschouwde Durkheim (1893-1997) de maatschappelijke arbeidsdeling als de belangrijkste bron van sociale cohesie. Je kan sociale cohesie ook bekijken vanuit een economisch liberaal perspectief, zoals bijvoorbeeld Adam Smith in *The wealth of nations* (1776) uiteenzette. Die gespecialiseerde arbeidstaken kan men louter uit eigenbelang uitoefenen, zonder een gevoel van welwillendheid of saamhorigheid jegens degenen aan wie de vruchten van zijn arbeid ten goede komen. Latere economische theorieën leggen uit dat de vrije markt als een soort onzichtbare hand ervoor zorgt dat, als iedereen voor zijn eigen belang zo goed mogelijk zijn best doet, er toch algemeen belang gediend wordt.

Sociaal kapitaal

Rond ‘solidariteit’ komt al snel de term ‘sociaal kapitaal’ in beeld. In de economie zijn arbeid, kapitaal en grondstoffen als productiefactoren benoemd. Arbeid wordt na de jaren zestig vertaald naar menselijk kapitaal, waarbij vooral gekeken wordt naar de cognitieve vaardigheden die iemands productiviteit verhogen (zoals kennis) en grondstoffen naar fysiek kapitaal, dus de hulpmiddelen die iemands productiviteit verhogen. Sociaal kapitaal heeft dan vooral betrekking op de sociale relaties die iemands productiviteit verhogen.

Politieke term

In de politiek is het begrip ‘solidariteit’ omstreden. Er staan vaak twee vormen van levensbeschouwing of ideologie of economie tegenover elkaar: de meer collectieve, sociale of communautaire en de meer individuele, liberale of kapitalistische. De eerste visie gaat er van uit dat solidariteit de cohesie en stabiliteit van een samenleving bevordert, doordat zij de gemeenschapszin stimuleert. Beslissingen worden altijd op grond van groepen genomen. Het individu maakt deel uit van groepen, draagt bij aan het geheel en kan daartoe ook verplicht kan worden. Op grond van deze visie zijn veel sociale wetten tot stand gekomen. De tweede visie stelt dat het individu voorop gaat en dat overwegingen van solidariteit altijd op persoonlijke gronden worden genomen. De tweede visie verwoordt dat groepsbeslissingen, vooral de bij wet verplichte, de autonomie van de mens of het individu geweld aandoen. Hier kan als mening verwoord worden dat gedwongen solidariteit een *contradictie in terminis* (een tegenspraak in het begrip) is en dat belastingheffing of verplichte belastingbetaling wettelijk georganiseerde diefstal is.

Positieve en negatieve verbondenheid

Met ‘solidariteit’ in zijn betekenis van lotsverbondenheid gaat een positieve energie mee en een negatieve.

Als eerste een *positief aspect*: wie solidair is met een ander, geeft om het wel en wee van die ander. Dit impliceert de bereidheid de ander bij te staan of hulp te verlenen indien deze bijstand of hulp nodig heeft. Bij positieve lotsverbondenheid hangt het lot van verschillende groepen of personen juist in positieve zin met elkaar samen: de een heeft baat bij het welbevinden van de ander. Rond ‘lotsverbondenheid’ is als tweede een *negatief aspect* te noemen, dat naar voren

komt als twee of meer groepen elkaar bestrijden. De ene groep is dan gebaat bij het verlies of de ondergang van de andere groep, een negatieve energie.

Mechanische en organische solidariteit

Emile Durkheim (1858-1917) onderscheidt op grond van zijn onderzoek van de soorten samenlevingen twee vormen: de mechanische en de organische solidariteit.

De *mechanische solidariteit* verbindt Durkheim aan de

feodale agrarische samenleving met vastliggende standen, normen en waarden. Mensen doen dagelijks hetzelfde, denken en oordelen in gelijke mate en vechten tegen dezelfde natuurelementen om te overleven. Mensen zijn zo aan elkaar gelijk en het individu is afhankelijk van de groep, het individueel bewustzijn gaat op in de groepsidentiteit. Solidariteit door gelijkenis, door verbondenheid, door samenleven is vanzelfsprekend. De *organische solidariteit* verbindt Durkheim met de moderne industriële maatschappijen, waarin mensen door arbeidsindeling hun voortbestaan kunnen regelen. De arbeidsdeling laat mensen meer als aparte individuen functioneren, en maakt tegelijk ieder van ieder afhankelijk. Het eigen specialisme maakt een mens individu, die aan zijn vakvaardigheid individuele identiteit ontleend. Tegelijk is die ene weer afhankelijk van een ander. De vele specialistische functies die mensen

De hongerigen spijzen

vervullen, zijn als de organen van een lichaam die elk afzonderlijk, gescheiden van de rest, niet kunnen functioneren. Samen vormen ze een krachtig en levensvatbaar geheel. Deze onderlinge afhankelijkheid en lotsverbondenheid benoemt Durkheim als organische solidariteit.

Solidariteit als houding

Solidariteit als houding of attitude kan worden omschreven als het gevoel of het besef van positieve lotsverbondenheid met anderen. Het gevoel en besef duiden er op dat solidariteit een 'richting' heeft. Uit de politieke stromingen wordt duidelijk dat die richting eenzijdig, individueel gericht kan zijn of twee- of meerzijdig of wederkerig. Uit de bron van strijd komt ook naar voren dat solidariteit een groep kan insluiten en een groep kan uitsluiten. Er kan dus onderscheid worden gemaakt volgens de vraag op wie, op welke groep de solidariteit zich richt, of, anders gezegd, wat de reikwijdte is van de solidariteit. Verschillende soorten van solidariteit-als-houding kunnen derhalve langs (tenminste) twee dimensies worden onderscheiden, namelijk: de richting en de reikwijdte.

Horizontale en verticale solidariteit

We gaan eerst in op de dimensie van richting en maken daarbij onderscheid tussen een horizontale (wederkerige) en een verticale (eenzijdige) solidariteit.

Horizontale solidariteit is gebaseerd op het rationele besef van wederzijdse lotsverbondenheid, dat zich uit in een houding. De ene mens realiseert zich dat zijn of haar lot mede afhangt van dat van de andere mens, en voor de andere mens geldt hetzelfde ten opzichte van de eerste mens. Beide mensen nemen een gelijkwaardig positie ten opzichte van elkaar in, die wederkerig is: de ene mens is solidair

met de andere en de andere met de ene. En ze weten dat ze door die wederkerige solidariteit elkaar vooruit helpen. Deze horizontale solidariteit, ook wel *symmetrische solidariteit* genoemd, wordt vaak in de vorm gegoten met afspraken met elkaar of met afspraken tussen een groep mensen of groepen mensen. Als we

het woord afspraken vervangen door 'verzekering' betreden we het veld waar solidariteit de laatste honderd jaar steeds meer is vorm gegeven.

Verticale solidariteit berust op een gevoel van verantwoordelijkheid of plicht jegens een ander. Bij eenzijdige solidariteit, ook wel *asymmetrische solidariteit* genoemd, bevindt de ene mens zich op een 'hoger' niveau dan de andere mens. Tegenover de solidariteit van de ene mens staat *geen* solidariteit van de andere mens met de ene mens. Als je eenzijdig solidair bent met een ander, verwacht je niet iets terug te krijgen voor je solidariteit. Deze vorm van solidariteit kom je vooral tegen bij geven. Geven is vaak verticale solidariteit. Het begint met de gift van ouders aan kinderen, die heel lang dit karakter van verticale solidariteit heeft. Of bij de gift van kinderen, als zij hun oudere ouders bijstaan met mantelzorg. Maar onder verticale solidariteit is ook

de economie van de gift terug te vinden, waarbij het geven voort kan komen uit empathie, betrokkenheid, geraakt zijn, morele plicht, appél tot geven, bijvoorbeeld via een nationale media actie, enzovoorts.

Reikwijdte van de solidariteit

De tweede dimensie waarlangs verschillende soorten solidariteit worden onderscheiden betreft de *reikwijdte van de solidariteit*. Hoe groot is de kring van personen waarmee men solidair

is? De mogelijkheden voor de reikwijdte van de solidariteit zou men als een reeks concentrische cirkels kunnen voorstellen, die steeds groter wordt: kerngezin; clan en familie; men-

sen in de buurt of wijk; mensen in de stad of gemeente; mensen in een land; verbond van landen; de wereld (Verenigde Naties). Deze lijst is niet uitputtend. Het hoeft bij de kringen waarmee men solidair is namelijk niet per se om geografische gebieden te gaan. Zo kan men ook solidair zijn met mensen waarmee afspraken gemaakt zijn, zoals een vriendenkring; een organisatie (bedrijf, school, vereniging, zoals sportclub, politieke partij of vakbond) waartoe men behoort; een maatschappelijke groep (bijv. geloofsgenoten, sociale klasse). Vervolgens kan onderscheid worden gemaakt naar de groepen waartussen overdrachten plaatsvinden. Overdrachten binnen groepen noemen we *intrasolidariteit* en overdrachten van oud naar jong of van de vorige naar de huidige generatie wordt *intergenerationele solidariteit* (ofwel solidariteit binnen en tussen generaties) genoemd. En gezien vanuit landen is er sprake van *binnenlandse en internationale solidariteit*.

Mate van de solidariteit: warm of koud

Vaak is de *mate van solidariteit* sterker naarmate de kring waarmee men solidair is kleiner is: het gevoel van solidariteit met gezinsleden is meestal intenser of 'warmer' dan dat met vrienden of met buurtgenoten. Naarmate de - geografische, culturele of psychologische - afstand groter wordt, worden de solidariteitsgevoelens meestal zwakker of 'koud'. Daardoor krijgen oproepen tot 'internationale solidariteit' vaak iets moeilijks over zich: men kan de leuze gemakkelijk roepen, maar het ernaar handelen of gevolg geven aan de oproep gebeurt meestal maar zwakjes.

Solidariteit als handeling

Bij de gevonden definities merken we ook dat solidariteit verwijst naar een handeling van mensen. Solidariteit *als handeling*, of *solidair gedrag*, kenmerkt zich door het feit dat er geen sprake is van evenredigheid of evenwicht tussen wat iemand geeft of bijdraagt en wat hij/zij ontvangt. Degenen die het financieel

beter of het beste getroffen hebben, geven, terwijl degenen die minder gunstig door het lot bedeed worden, ontvangen. Solidariteit vermindert het verschil tussen 'geluksvogels' en 'pechvogels', of tussen rijk en armer. Dit zegt nog niets over de motieven om solidair te zijn. Zoals hiervoor is aangegeven kan aan solidariteit zowel welbegrepen eigenbelang als altruïsme ten grondslag liggen. Bovendien kan een solidaire handeling vrij zijn, maar ook afgedwongen zijn.

Bij solidariteit als handeling kunnen ook de twee dimensies van *richting* en *reikwijdte* worden onderscheiden. Daarnaast zijn er nog drie andere dimensies te onderscheiden, waarlangs solidair handelen of gedrag gestalte krijgt, namelijk de *organisatie*, de *mate van (on)vrijwilligheid* en de *vorm*. In totaal zijn er dus (minimaal) vijf dimensies van handelen: de richting; de organisatie; de (on)vrijwilligheid; de reikwijdte; en de vorm.

Private of vrijwillige en publieke of verplichte solidariteit

Solidariteit als houding en solidariteit als handeling heeft in Nederland vaak vorm gekregen via het model van verzekeren. Een groep van mensen of verschillende groepen van mensen maken met elkaar afspraken over het indekken tegen bepaalde risico's, zoals ziekte, gehandicapt worden, verlies van een partner, overlijden. Elke deelnemer aan de afspraak betaalt per maand een bepaald bedrag aan inleg of premie. Zo ontstaat een geldpot. Wie nu door het lot een bepaald risico, dat is afgesproken, ondergaat, kan een beroep doen op een uitkering uit de pot. Voor de hoogte van dat uit te keren bedrag zijn vooraf ook weer afspraken gemaakt, evenals over de duur van de uitkering (eenmalig, gedurende een bepaalde periode, tot aan het overlijden). Zo'n afspraak of verzekering door een groep mensen of groepen van mensen noemen we *private solidariteit*. De afspraak is als ander

De dorstigen laven

De naakten kleden

De vreemdelingen herbergen

kenmerk, *vrijwillig* aangegaan door de mensen die er aan meedoen. Aan vrijwillige solidariteit ligt een gevoel van solidariteit ten grondslag. Uit de afspraak komt groepssolidariteit voort, maar alleen met diegenen die meedoen met de afspraak of verzekering. Voorbeelden zijn bijvoorbeeld een onderlinge ziektekostenverzekering, een lijfrenteverzekering, een levensverzekering, een brandverzekering, een verzekering tegen handicap, een verzekering tegen inbraak en diefstal, enzovoorts.

Solidariteit als houding en solidariteit als handeling heeft in Nederland ook vorm gekregen via het model van verzekeren, waarbij naast een groep mensen of groepen van mensen ook de overheid meedoet. Dit model van verzekering heeft een bij wet vastgelegde basis en kan alle mensen in een bepaald beroep, alle mensen in een bepaalde situatie, of zelfs alle mensen betreffen. Door die verankering met wetgeving speken we van *publieke solidariteit* of ook over *verplichte solidariteit*. De solidariteit vindt plaats als je een bepaald beroep gaat uitoefenen, in een bepaalde situatie terecht komt, of burger bent van Nederland. De publieke solidariteit geldt bijvoorbeeld voor alle wetten die te maken hebben met werkgevers- en werknemerssolidariteit of met pensioenfondsen. Er is een verplichting om mee te doen. En de publieke solidariteit geldt ook voor wetgeving, die geldend is voor alle burgers van Nederland. Het gaat dan bijvoorbeeld om belastingheffing en belastingbetaling, en de algemene wetten in de sociale zekerheid, zoals bijvoorbeeld de Wet Participatie en Inkomen of de Algemene Ouderdomswet.

Ex post (kanssolidariteit) en ex ante (subsidiërende) solidariteit

De wederkerige solidariteit is vooral van belang bij verzekeringen. Door middel van verzekeringen worden risico's gedeeld. Dat

gaat gepaard met inkomensoverdrachten. Alle verzekeringen kennen solidariteit in de zin van *ex post*. Daarbij gaat het om overdrachten van degenen die geen schade hebben geleden naar degenen die wel schade hebben geleden. De uitkering geschiedt na het feit van geleden schade. Hierbij wordt gesproken van *kanssolidariteit*.

In de sociale verzekeringen gaat het vooral om overdrachten *ex ante* (dus vóór het intreden van het risico) van degenen die meer betalen dan de premie die hoort bij hun risicoprofiel naar degenen die minder betalen dan overeenkomt met hun risico. Dit wordt *subsidiërende solidariteit* genoemd.

Bij subsidiërende solidariteit kan weer onderscheid worden gemaakt tussen risicosolidariteit en inkomenssolidariteit.

Deze twee vormen komen overigens veelal naast elkaar voor. Bij *risicosolidariteit* dragen mensen met lage risico's mede de lasten van mensen met hoge risico's. In een ziektekostenverzekering met doorsneepremies is er bijvoorbeeld solidariteit van jongeren met lage risico's met ouderen met hoge risico's. Bij *inkomenssolidariteit* is de premie (of financiële bijdrage in een andere vorm) afhankelijk van de hoogte van het inkomen. Mensen met een hoger inkomen kunnen mede de lasten dragen van mensen met een lager inkomen.

Informele of 'warme' en formele of 'koude' solidariteit

Langs de tweede dimensie van organisatie kan gekeken worden naar de mate van spontaneïteit in de organisatie. Men kan hierbij onderscheid maken tussen informele solidariteit en formele solidariteit (vgl. De Beer 1992). *Informele of 'warme' solidariteit* komt voort uit directe betrokkenheid met mensen, voor wie je 'warme' gevoelens koestert. Er is sprake van een directe relatie tussen personen. De meest sterke vorm van informele solidariteit komt meestal

voort in het kerngezin of in de familie: de lotsverbondenheid tussen man en vrouw en tussen ouders en kinderen, en andersom. Er zijn ook minder sterke vormen van informele solidariteit, en die vinden we in vriendenkringen, tussen burens en tussen collega's op het werk. Als je direct getroffen wordt door een concreet mens die in nood is, en je geeft die persoon iets, bijvoorbeeld een gift aan een bedelaar, dan is dat ook informele solidariteit. *Formele of 'koude' solidariteit* is betrokkenheid bij anonieme 'derden', die je niet persoonlijk kent, maar met wie je toch via een of andere instantie of institutie verbonden bent, zoals een verzekeringsmaatschappij of de overheid. Alle Nederlanders hebben solidariteit met arme medeburgers, wier bijstandsuitkering wordt gefinancierd uit de belasting. Een groep, die een verzekering tegen brandschade heeft afgesloten, is solidair met het misfortuin van de ongelukkige wiens huis is afgebrand en aan wie de verzekeringsmaatschappij een vergoeding uitkeert. Alle Nederlanders zijn formeel solidair met armen in de Derde Wereld, die van de Nederlandse staat ontwikkelingshulp ontvangen.

De vorm van solidariteit: tijd, geld of natura

Er zijn verschillende vormen om solidariteit uit te drukken. De meest bekendste vormen zijn tijd en geld. De meest voorkomende vorm van solidariteit is *de tijd*, die men vrij maakt of investeert om een ander behulpzaam te zijn. Denk bijvoorbeeld aan opvoedingswerk, vrijwilligerswerk, mantelzorg. Het gaat ook om onbetaald werk als muziek maken, dichten, troosten, luisteren, aanwezig zijn. Solidariteit vorm gegeven in tijd treffen we ook in allerlei maatjesprojecten voor mensen met schulden, ex-gevangenen, jongeren, ouderen, zieken, gehandicapten, vluchtelingen. Met tijd wordt vooral de informele en vrijwillige solidariteit vorm gegeven. Formele en verplichte solidariteit neemt

bijna altijd de vorm aan van *geld*. Het gaat meestal om een overdracht van een bedrag aan een instituut, dat vervolgens weer uit de opgebouwde pot een gift toekent aan iemand die dat nodig heeft. Geld kan ook gebeuren bij de informele of vrijwillige solidariteit, zoals bijvoorbeeld bij ouders die hun kinderen leefgeld geven, of mensen die andere mensen een gift geven.

Een derde vorm van solidariteit vindt plaats in de *overdracht van natura*. Hiervan is het

duidelijkst sprake binnen het gezin: voedsel, kleding, huisvesting, enzovoorts. Ook binnen families kan aan overdracht van natura gedaan worden, doordat bijvoorbeeld kleding of huisraad doorgegeven wordt. Solidariteit in natura heeft sinds het jaar 2000 een grote vlucht genomen in Nederland, waardoor de diaconale economie zichtbaar wordt. Denk aan voedselbanken, ruilwinkels, kledingswinkels, speelgoedbanken, maaltijdprojecten, inloophuizen. Een bijzondere vorm van solidari-

teit in natura is het afstaan van een orgaan of weefsels aan een ander. Meestal gebeurt dit direct na het overlijden, maar soms ook tijdens het leven, bijvoorbeeld een nierdonatie. Een meer voorkomende vorm van solidariteit in natura tijdens het leven is de donatie van bloed bij de bloedbank.

De zieken bezoeken

De gevangenen verlossen

De doden begraven

Bij het maken van dit artikel is gebruik gemaakt van een werkpapier van Paul de Beer: <http://www.pauldebeer.nl/documenten/papers/wat%20is%20solidariteit.doc> Een langer en uitgebreid artikel 'Over solidariteit gesproken' is te vinden op www.knooppuntkerkenanarmoe.nl Pat de Vylder maakte voor de 15de Religieuze kunsthappening Alnetum te Elst in 2006 een serie Werken van Barmhartigheid. www.alnetum.be

“Ik probeer naast mensen te staan, te zien en te horen waar de pijn is en probeer te helpen”

Het diaconaal interview is met **Jan Lamberts**, diaken in de Ursulaparochie Delft, in de parochie Onze Lieve Vrouw van Sion Midden-Delfland en voorzitter van de Stichting RK Stadsdiaconaat Delft e.o.

De Stichting Rooms Katholiek Stadsdiaconaat Delft e.o. (RKSD) is opgericht op 30 maart 2005 en is gevestigd te Delft. De stichting is opgericht voor onbepaalde tijd en heeft een stichtingsbestuur. De stichting is een initiatief geweest van de toenmalige rooms-katholieke Delftse parochies. Deze zijn in 2010 gefuseerd tot de H. Ursulaparochie met vier geloofsgemeenschappen en vier kerkgebouwen. De stichting werkt nauw samen met de Ursulaparochie. In 2012 heeft het Delftse pastorale team ook de zorg over de parochie van OLV van Sion Midden-Delfland op zich genomen (drie kerken, drie gemeenschappen in Den Hoorn, Schipluiden en Maasland).

“Die roep om zorg, solidariteit en mede-verzet mogen we niet negeren”

Raad Delft en Sion’. De Diaconale Raad is samengesteld uit vertegenwoordigers van de diaconale werkgroepen van de zeven geloofsgemeenschappen, de PCI-en de MOV-groepen en een

vertegenwoordiging uit het Stadsdiaconaat en de parochiebesturen. De Diaconale Raad komt vier maal per jaar bijeen.”

Visie

“We leven in een snel veranderende samenleving die de laatste tien jaren is geteisterd door een financiële en economische crisis, waardoor groepen mensen in de problemen zijn gekomen. Vaak is er sprake van multi-problematiek. Mensen dreigen buiten de samenleving te vallen omdat ze het moordende tempo van onze samenleving niet meer kunnen bijhouden. Deze mensen raken de weg kwijt, komen in moeilijkheden, kunnen het hoofd niet meer boven water houden en verliezen vaak het contact met de samenleving. Je zou

hier kunnen spreken van een nieuwe definitie van wat armoede in onze tijd is, namelijk sociale uitsluiting omdat men zich dus niet kan handhaven in de moderne manier waarop we samenleving zijn. De effecten daarvan zijn overal, dus ook in Delft zichtbaar: er zijn mensen die onder of tegen de armoedegrens aan leven, die naar de voedselbank moeten, die problematische schulden hebben, die hun woning niet kunnen aankleden en voorzien van de meest elementaire gebruiksvoorwerpen, mensen die in een sociaal isolement verkeren of eenzaamheid ervaren, die dak- en thuisloos raken. Al deze mensen hebben recht op hulp, op zorg en een stukje aandacht. Je ziet echter dat de samenleving niet altijd meer die hulp, zorg of aandacht heeft. De overheid trekt zich op alle fronten terug en wij

Nederlanders hebben het vaak te druk met onszelf om naar anderen om te kijken. Hier ligt dus een enorme opgave voor kerkelijke en particuliere organisaties zoals wij zijn. We kunnen al die problemen niet structureel oplossen. Daar zijn we te klein voor en zijn we ook niet voldoende toegerust. Ik probeer naast mensen te staan, te zien en te horen waar de pijn is en probeer te helpen.”

Werk in uitvoering

“Toen ik in 2010 broeder Hans van Bommel OFM. opvolgde als stadsdiaken (Hans van Bommel werd stadsdiaken genoemd omdat hij de enige rooms-katholieke diaken in Delft was

Jan Lamberts is in 1959 geboren in Maastricht, waar hij lagere en middelbare school doorliep. Het eerste jaar van de studie psychologie in Nijmegen begin jaren tachtig leidde na een half jaar tot de keuze voor de studie van theologie aan de Hogeschool voor Theologie en Pastoraat (HTP) te Heerlen. Na het kandidaatsexamen theologie heeft Jan Lamberts zijn studie voortgezet aan de Rijksuniversiteit in Leiden en is daar in 1992 afgestudeerd als wijsgerig ethicus. Gedurende zijn studietijd in Leiden werkte hij in allerlei baantjes in de gezondheidszorg, bleef dat werk ook na zijn afstuderen doen en kwam uiteindelijk terecht op een dagcentrum voor mensen met een lichamelijke beperking als afdelingshoofd. Hij huwde, werd ouder van twee kinderen en woont in Voorschoten. Tussen 1996 en 1999 deed hij de diocesane toeleiding van het bisdom Rotterdam met colleges in Tilburg en stages in parochies. In 1999 werd hij pastoraal werker in Rijswijk, in 2003 volgde de diakenwijding, in 2005 verhuisde hij naar Katwijk en Oegstgeest en in september 2010 volgde hij diaken Hans van Bommel Ofm. op als diaken bij het RK Stadsdiaconaat Delft e.o. en de Ursulaparochie.

en vanuit de rooms-katholieke kerk voor de hele stad werkte) was er al een structuur ontstaan van jaarlijks terugkerende activiteiten. Ik heb daar op voortgebouwd. Zo was er aandacht voor verslaafden en dak- en thuislozen, die zich onder meer uitte in een uitgebreide Kerstviering met maaltijd, een Paasviering met maaltijd en een zomerbarbecue. Ook waren er maandelijkse maaltijden voor deze doelgroep. Ook nu nog is er elke derde zaterdag van de maand een viering in de kapel met een maaltijd. In de loop van de jaren is echter de doelgroep helemaal verandert. Er zijn bijna geen dak- en thuislozen meer die op de maaltijden afkomen. De groep gasten (deelne-
mers) is veel diverser geworden. Wat allen bindt is het feit dat ze aan de rand van de samenleving staan en de mate waarin ze zich soms met moeite kunnen handhaven in de samenleving.”

“In Delft is vanuit interkerkelijk initiatief en in samenwerking met andere maatschappelijke organisaties een voedselbank ontstaan. Beginpunt is geweest dat Hans van Bommel zich ontfermde over een aantal gezinnen die tekort kwamen en hij regelde elke week een tasje met de belangrijkste boodschappen voor hen. Dat is zo doorgegroeid, dat in 2007 de voedselbank Delft is ontstaan als zelfstandige stichting. Voedselbank en Stadsdiaconaat werken nauw met elkaar samen. Als je niet genoeg te eten hebt, heb je meestal ook geen geld om dingen in huis te vervangen die stuk gaan. In die jaren zijn we daarom ook begonnen met de Non-foodbank. We hebben opslagruimte geregeld en links en rechts meubelen, bedden, huisraad, witgoed gekregen. Cliënten van de voedselbank (en later ook via andere hulpverleners) konden er terecht. Men weet de Non-foodbank te vinden, er kunnen elk jaar een paar honderd mensen met spullen blij worden gemaakt.”

Vakantiebank en M25

“Een ander initiatief is de Vakantiebank. Mensen en gezinnen die leven in armoede kunnen meestal niet op vakantie. Het geld is er gewoonweg niet. Het vakantiegeld wordt

meestal besteed aan het oplossen van urgente noden of aflossing van schulden. Daarom zijn we gestart met een vakantiebank, waarin we vakanties koppelen aan gezinnen die het nodig hebben. Via fondsaanvragen, met giften en donaties van links en van rechts en met behulp van organisaties die om niet of tegen zeer gereduceerde prijzen accommodaties ter beschikking stellen, kunnen we dit werk doen.”

“Hans van Bommel heeft ook de eerste M25-groep in Nederland opgezet: jongeren via de werken van barmhartigheid in contact brengen met verschillende groepen mensen, zoals

dak- en thuislozen, gehandicapten en zieken, ouderen, gevangenen, vreemdelingen. Door middel van de diverse activiteiten van het

“We weten dat we de nood van mensen bijna nooit echt kunnen oplossen”

Stadsdiaconaat brengen we de jongeren direct in contact met de medemens in nood, b.v. via de maaltijdvieringen of de vakantiebank. Leidraad zijn de Werken van Barmhartigheid, zoals genoemd in het Evangelie van Mattheüs: ‘Want Ik had honger en jullie hebben Me te eten gegeven, Ik had dorst en jullie hebben Me te drinken gegeven, Ik was vreemdeling en jullie hebben Me opgenomen. Ik was naakt en jullie hebben Me gekleed, Ik was ziek en jullie hebben naar Me omgezien, Ik zat in de gevangenis en jullie kwamen naar Me toe’ (Mt. 25, 35-36). Het werk van M25 heeft een grote vlucht genomen door heel Nederland, zo inspirerend is het. Tegelijk leert de praktijk van alledag dat het best moeilijk is om jongeren te vinden, te inspireren, en uit te nodigen mee te doen. Het is geen activiteit die ‘vanzelf’ verloopt. Je moet er energie insteken om er energie uit terug te krijgen.”

Nieuwe activiteiten

“Een innovatieve activiteit was het opzetten van een inloophuis in Delft, samen met de andere kerken. De wens leefde al langer in Delft en toen we in de herfst van 2010 heel concreet met een groepje mensen aan de slag gingen, kwam het vrij snel van de grond. Begin 2012 opende ‘De Jessehof’ zijn deuren

en in datzelfde jaar werd het een zelfstandige stichting. Voor ons is dat belangrijk omdat we mensen voor een kop koffie of thee, een goed gesprek, aandacht en begeleiding kunnen doorsturen naar het inloophuis. Zo werken we ook samen met SchuldHulpMaatje Delft en het Interkerkelijk Sociaal Fonds (ISF). Diaconaal werken is iets wat je ook interkerkelijk of oecumenisch moet doen om zo samen de noden op te kunnen vangen.

Voor mij is belangrijk geweest dat de diaconale structuur al min of meer stond en uitgebouwd kon worden. Want in het proces van parochies samenvoegen kregen we in 2012 (zoals al eerder genoemd) als Delfts pastoraal team de zorg voor de naburige parochie van OLV van Sion erbij. Dat betekende een aanzienlijke verzwaring van het takenpakket. Dat betekende voor mij dat ik niet langer vrijgesteld was voor diaconale activiteiten maar ook weer actief moest worden in zaken zoals pastoraat, liturgie, verkondiging en catechese. De laatste jaren is er een min of meer een balans ontstaan, waarin ik voor de helft van de tijd actief ben als stadsdiaken en de helft van de tijd als pastor in het pastoraal team van de parochies van Delft en Midden-Delfland (met de zorg voor twee geloofsgemeenschappen).”

Diaconale visie

“In mijn werk baseer ik me op Bijbelse uitgangspunten en op traditie van onze kerk. Enerzijds zijn Bijbelse waarden zoals het ‘dubbelgebot van de liefde’ en de ‘werken van barmhartigheid’ dragende fundamenten van het werk van het RK Stadsdiaconaat. Anderzijds vinden we in de traditie van de kerk lichtende voorbeelden van mannen en vrouwen - heiligen - die zich hebben ingezet voor de armen en uitgestoten van de samenleving. Drie van deze lichtende voorbeelden zijn de heilige diaken Laurentius (schutspatroom van het bisdom Rotterdam) die de armen van de stad Rome als de schatten van de kerk aan de keizer presenteerde, de heilige Franciscus, stichter van de orde der Franciscanen, die de verschillen tussen mensen in een klap ongedaan maakte door een melaatse te omhelzen en te kussen, en de heilige Elisabeth van Thüringen die heldhaftig de armen ter zijde stond tijdens een grote hongersnood. Deze

heiligen leidden vanuit hun diepe geloof in de God van het Oude en het Nieuwe Testament een leven van dienstbaarheid, van ‘*diakonia*’ aan de mensen om hen heen. Wij proberen die dienstbaarheid centraal te stellen. Het bisdom Rotterdam heeft in zijn diaconale beleidsnota ‘*Wanneer hebben wij u gezien? Op zoek naar de schatten van de kerk; over de diakonie in het bisdom Rotterdam*’ uit 2000 een treffende definitie van het begrip diakonie verwoord: “Diaconie is de christelijke dienst van zorg, solidariteit en verzet ten behoeve van mensen in nood”. Mensen doen een beroep op ons als christenen, op ons als mensen van goede wil. Die roep om zorg, solidariteit en mede-verzet mogen we niet negeren.”

Diaconaal werk is nooit af

“De praktijk van het Stadsdiaconaat van de laatste tien jaar leert dat het werk nooit af is. Er zijn steeds meer mensen in nood bijgekomen. We roeien met de boot en riemen die we hebben. We weten dat we de nood van mensen bijna nooit echt kunnen oplossen, maar alleen de pijn soms wat kunnen verminderen. Armoede, uitsluiting en isolement zijn hardnekkig en werken verdovend op mensen. We zien en maken mee hoe mensen door armoede, schulden of probleemgedrag in een survival modus terecht komen. Ze zijn alleen met overleven bezig en kunnen nauwelijks meer vooruit kijken. Daardoor worden ze roekeloos in de zorg voor met name zichzelf. Je helpt waar je kunt en je weet dat het meestal enkel een druppel op een gloeiende plaat is. Diaconaal werk uitvoeren en volhouden is niet gemakkelijk. Mensen die hulp hebben gekregen zijn (over het algemeen) dankbaar en je krijgt voor al je energie bij elke activiteit die je met mensen doet ook energie terug. Maar vind je het gek als ik af en toe wel eens twijfel aan wat we nu eigenlijk doen, kunnen of bewerkstelligen?”

Tekst en foto's zijn van Hub Crijns.
www.rksd.nl

SchuldHulpMaatje

Een voorbeeld van concrete barmhartigheid

Mgr. Dr. Gerard De Korte is Bisschop van 's-Hertogenbosch en bisschopreferent Kerk en Samenleving van de R.K. Bisschoppenconferentie in Nederland

Voor een visie op het katholiek of protestantse sociaal denken, ga ik terug naar het jaar 1891, dat een belangrijk jaartal is, zowel in protestants-christelijke als in rooms-katholieke kring bij het nadenken over de rechtvaardige samenleving.

In 1891 heeft Abraham Kuijper in Amsterdam het eerste Christelijk Sociaal Congres georganiseerd. Dat Christelijk Sociaal Congres bestaat nog steeds en ieder jaar eind augustus komen vertegenwoordigers van het christelijk middenveld bij elkaar in Doorn. Het jaar 1891 is in katholieke kring bekend door het verschijnen van de eerste sociale encycliek 'Rerum Novarum' (Over nieuwe dingen) door Paus Leo XIII. Vanaf die tijd heeft het protestants-christelijk sociaal denken en het katholiek sociaal denken zich ontwikkeld. Steeds wordt dat denken geactualiseerd en reageert het op de uitdagingen van de tijd.

Centrale noties

Er zijn naast verschillen ook overeenkomsten te vinden in beide tradities. Ik noem graag vijf centrale noties van het katholiek sociaal denken.

Om te beginnen de waardigheid van iedere mens. Ieder mens heeft een unieke waardigheid en dat heeft te maken met de overtuiging dat we er niet toevallig zijn, maar dat wij gewild zijn, geschapen zijn door God. Onze waardigheid heeft in christelijk perspectief een fundament in God zelf, in de Schepper zelf. Wie het schepsel schendt, schendt daarmee de Schepper.

De tweede notie in het katholieke denken is het personalisme. Er wordt vaak in schema gezegd: liberalen denken sterk in termen van het individu; katholieken in termen van de persoon. Katholieken spreken liever over

de menselijke persoon omdat het christelijk mensbeeld principieel sociaal is, relationeel. We komen alleen maar tot geluk, tot bloei in relatie met andere mensen en in relatie met de Ander, met God zelf als bron van ons leven. De derde notie van christelijk sociaal denken is die van solidariteit. Als we werkelijk sociale wezens zijn, relationeel met elkaar verbonden zijn, op elkaar betrokken zijn dan is het van belang om in het bijzonder solidair te zijn, vooral met degenen die kwetsbaar en klein zijn in onze gemeenschap. Een vierde notie is de inzet voor het *bonum commune*, het algemeen belang. Die notie komt voort uit de ervaring dat een samenleving die alleen maar gebaseerd is op eigenbelang of groepsbelang een heel harde en onleefbare samenleving is, waarin uiteindelijk het recht van de sterkste overheerst. Er is in het christelijk denken over de goede, rechtvaardige samenleving altijd de gedachte dat je je eigenbelang, je groepsbelang moet integreren in het grotere geheel, in dat van de grotere gemeenschap.

Tenslotte de vijfde notie in het katholieke denken is die van subsidiariteit. Een moeilijk woord dat betekent dat hogere organen of instanties in de samenleving subsidair of ondersteunend zijn voor de lagere organen of instanties. Het is vooral een ordeningsprincipe vanuit de erkenning dat mensen of groepen van mensen het vermogen hebben om verantwoordelijkheid te dragen. Er zit in het katholiek sociaal denken een decentrale tendens: de verantwoordelijkheid leg je zo laag mogelijk neer.

Het protestantse denken of het denken van Abraham Kuyper is anders. Daar spreekt men niet over subsidiariteit maar over "soevereiniteit in eigen kring". Het kringdenken is anders dan het katholieke denken in hogere en

Mgr. de Korte tijdens zijn inleiding bij de Vereniging SchuldHulpMaatje Nederland
[Fotograaf: Hub Crijns]

lagere organen. Maar ook hier is er een grote nadruk op decentralisatie: de verantwoordelijkheid daar neer leggen waar die gedragen wordt. Toen de confessionele partijen in 1980 gingen fuseren tot het Christen Democratisch Appel (CDA) was professor Steenkamp (KVP) de vader van de term 'gespreide verantwoordelijkheid', waarin die noties van 'subsidiariteit' en 'soevereiniteit in eigen kring' in elkaar zijn geschoven. Het is een mooie oplossing geweest om in het christendemocratische denken deze twee noties in elkaar te schuiven. Iedere samenleving wordt bepaald door het maatschappelijk middenveld maar ook door individuele burgers, de markt en van de overheid.

Encycliek *Laudato Si'*

In 2015 publiceerde paus Franciscus zijn encycliek *Laudato Si'*, de meest recente sociale encycliek van de Rooms-Katholieke kerk. De titel is een verwijzing naar het bekende Zonnelied van Franciscus: 'Geloofd zijt Gij'. U kent waarschijnlijk het Zonnelied, het loflied

van alle schepselen. Het is een van de mooiste middeleeuwse christelijke gedichten, waarin een christelijk heelheidsdenken in beeld komt.

De centrale notie in de encycliek *Laudato Si'* is integrale ecologie. In dat centrale woord komt een drieslag naar voren of drie dimensies. Ten eerste het opkomen voor het leven van de conceptie tot de natuurlijke dood. Anders gezegd, met een woord van paus Johannes Paulus II, katholieken komen op voor een "cultuur van het leven". Het gaat om de verdediging van het prille wordende leven maar ook het oude, zieke, aftakelende leven. De tweede dimensie vormt het opkomen voor globale sociale gerechtigheid. De paus maakt zich in de encycliek heel erg boos over het onrecht in de wereld. Een deel van de mensheid haalt de goederen van de wereld naar zich toe, terwijl anderen het meest noodzakelijke moeten ontberen. De paus spreekt ook schande over de verspilling: veertig procent van het voedsel dat wereldwijd wordt geproduceerd wordt weggegooid of bederft voordat het gebruikt kan worden. En de derde dimensie in het totaalconcept van integrale ecologie vormt het beheer, de bescherming van en de zorg voor moeder aarde. We hebben maar één aarde en we moeten gezamenlijk proberen onze aarde te beschermen.

Wat opvalt in de encycliek *Laudato Si'* is de grote openheid naar alle mensen. De paus spreekt natuurlijk eerst de rooms-katholieken aan maar ook andere christenen, anders-gelovigen en uiteindelijk alle mensen van goede wil. Sinds het Tweede Vaticaanse Concilie vormt dat een uitdrukking waarmee de paus zoveel mogelijk mensen wil aanspreken. De paus wil alle spirituele krachten in de wereld bundelen om aan de grote opdracht van een integrale ecologie gestalte te geven.

Het beeld van de Barmhartige
Samaritaan door Piet Esser in Utrecht
[Fotograaf: Hub Crijns]

VN sustainable development goals

Om de encyciek, die in de zomer van 2015 is verschenen, goed te plaatsen is het belangrijk mee te nemen dat er in datzelfde jaar door de VN belangrijke beslissingen zijn genomen. In september zijn de 17 *sustainable development goals* voor de periode 2016-2030 geformuleerd als opvolging van de *Millennium Goals* 2000-2015. Een paar maanden later in november en december 2015 volgen de afspraken van de beroemde klimaatop in Parijs. Er zijn waarnemers die zeggen dat de encyciek van paus Franciscus een grote rol heeft gespeeld om de politieke leiders te motiveren om nu echt een beslissende stap te nemen als het gaat om te komen tot echte afspraken. Er is een Verdrag uit voortgekomen dat wereldwijd wordt gedragen op enkele landen na, die niet hebben ondertekend. Er is wat dat betreft nog veel te doen. Gelukkig zijn er in het recente verleden al stappen ten goede gezet. Als je naar de Millenniumdoelstellingen kijkt, merk je dat er de laatste vijftien jaar mooie resultaten bereikt zijn. Desondanks zien we dat globale sociale gerechtigheid nog lang niet is gerealiseerd. Er zijn enorm grote verschillen tussen arme en rijke landen. Ik zei al eerder dat 35-40 % van het voedsel op deze wereld wordt verspild. Er is nog steeds een grote onrechtvaardige verdeling van de goederen. Paus Franciscus denkt als gelovig christen in termen van één mensheid. Natuurlijk als geestelijk leider heeft hij gelijk. Ikzelf worstel daar wel mee. Want die ene mensheid is verdeeld. En in die spanning zitten we. Een wereld, een mensheid die echter leven in bijna 200 nationale staten die elk hun eigen belangen hebben. Dat maakt de realisatie van de doelstellingen van de globale integrale ecologie een niet eenvoudige uitdaging.

Ongelijkheid, onbehagen, armoede

Als we inzoomen op Nederland zien we grote ongelijkheid in vermogen (vgl. de studie van Thomas Piketty). Er zijn aanzienlijke verschillen in inkomen, en daar zijn vanuit christelijk sociaal denken de nodige vraagtekens bij te zetten. We zien onder de bevolking een gevoel van onbehagen. De filosoof Ad Verbrugge heeft in 2004 een boek geschreven *Tijd van onbehagen, filosofische essays over een cultuur*

op drift. Dat gevoel van onbehagen heeft te maken heeft met allerlei onderhuidse spanningen in de samenleving. In ieder geval de kloof tussen hoogopgeleiden en laagopgeleiden; tussen kosmopolieten en nationalisten. Dat geeft onderhuids de nodige spanning. Opervlakkig gezien lijkt het ons Nederlanders allemaal goed te gaan, maar als je wat dieper kijkt, kom je die spanning overal tegen. Tien procent van de huishoudens, dat zijn 750.000 huishoudens, kun je tot de armen van onze samenleving rekenen en 300.000 kinderen worden in die huishoudens opgevoed. Natuurlijk is armoede hier is niet te vergelijken met armoede in een Afrikaans land. Armoede is in die zin een relatief begrip. Maar binnen de Nederlandse constellatie wordt helaas al jarenlang geconstateerd dat tien procent van de bevolking arm is. En eenmaal arm betekent vaak blijvend arm. Armoede gaat niet zelden gepaard met schulden. Daar weet u als SchuldHulpMaatjes alles van. Een derde van de Nederlandse huishoudens heeft schulden. Een aanzienlijk deel van die huishoudens, ongeveer 750.000, heeft problematische schulden.

Er zijn soorten armoede, zeker vanuit christelijk perspectief. Er is een armoede ideaal, zeker in de katholieke traditie, waarin een van de evangelische raden de gekozen armoede is -naast ongehuwd zijn vanwege het Koninkrijk en religieuze gehoorzaamheid. Deze gekozen armoede kan de mens dicht bij God brengen. Maar er is ook de armoede die de waardigheid van mensen volledig aantast. Voor mensen kunnen schulden als een loden last op de schouders drukken; als een strop om de nek hangen. Paus Franciscus waarschuwt in de encyciek *Laudato Si'* over een globalisering van de cultuur van onverschilligheid. Bij wijze van spreken: wij kijken naar het journaal met een kopje koffie en een koekje en zeggen: "Het is toch wat" zonder dat wij in beweging komen. De paus pleit daar tegenover voor een globalisering van de cultuur van solidariteit en barmhartigheid. Wij moeten ons laten raken door het lijden van medemensen

SchuldHulpMaatje

Een concreet voorbeeld van solidariteit en barmhartigheid vormt uw vereniging. Schuld-

hulpmaatje probeert mensen met problematische schulden te helpen. Daar zijn meerdere motivaties voor. U zult vermoedelijk zeggen: dat doe ik uit een algemene besef van medemenselijkheid en humaniteit. Vanuit een christelijk perspectief mag die motivatie, wat mij betreft, echter nog wat dieper gaan. Ik denk altijd aan de parabel van de barmhartige Samaritaan. Het is een van de diaconale parabellen, waarin volgens exegeten Christus zelf te herkennen is. Hij komt van de Vader vandaan en Hij raapt mensen die langs de kant van de levensweg liggen op. Mensen die door het leven gebutst en gekwetst zijn en brengt ze naar een herberg waar ze kunnen genezen. Eigenlijk zou de Kerk zo'n herberg moeten zijn, een veldhospitaal. In termen van de kerkvaders: de Kerk als ziekenhuis. Een ziekenhuis voor mensen die gewond zijn geraakt door het leven en op krachten moeten komen. Onze christelijke motivatie kan ook komen uit een ander fragment uit het Nieuwe Testament, namelijk Matheus 25 de werken van barmhartigheid. Waar het gaat om kleine daden van humaniteit. Als wij mensen water en voedsel geven, geven wij dat aan Christus zelf.

Als we mensen kleding geven, als we zieken en gevangenen bezoeken, als we vreemdelingen opnemen, dienen wij Christus zelf. Want: alles wat wij voor de minste der Zijnen doen, doen wij voor Hem.

De teksten van de barmhartige Samaritaan en van Matheus 25 kunnen voor u een gelovige motivatie zijn om uw werk te doen. Niet alleen bij mensen die in ellende zitten, maar ook om mensen te helpen die ellende te voorkomen. Het gaat dan om preventie. En als er eenmaal (grote) schulden zijn is het belangrijk dat mensen, na een zwaar traject, weer opnieuw kunnen beginnen met een schone lei. Dat is ook een christelijk beginsel, het gunnen van een nieuwe start. Het is mooi als mensen niet hun hele leven vast zitten aan schulden, maar ook weer iets kunnen opbouwen. Ik wil u, betrokken bestuurders, vandaag als bisschop oprecht danken voor uw inzet, voor wat uw vereniging met al haar afdelingen allemaal doet. Door schuldhulpmaatjes kunnen mensen met problematische schulden hun leven weer op de rails krijgen.

Ik denk verder dat het van belang is om in uw werk te volharden. Het werk is vaak moeizaam en de problematiek is groot. Die volharding heeft ook te maken met hoop. De hoop is een van de goddelijke deugden waar Paulus over spreekt: geloof, hoop en liefde. Ik wens dat u de deugd van de hoop in uw hart blijft koesteren en dat u ook bij tegenslag en moeizaamheid doorgaat met de liefdeswerken. Schuldhulpmaatje vormt een actuele vorm van de christelijk dienstbetoon. Ik dank u wel.

Dit artikel is een bewerking van de Lezing, zoals gehouden tijdens de Algemene Leden Vergadering Vereniging SchuldHulpMaatje Nederland te Houten op dinsdag 15 mei 2018

Share the Journey - samen op weg met migranten en vluchtelingen

Bob van Dillen is migratiedeskundige en programma manager bij Cordaid met dank aan Gerard Moorman

In september 2017 riep paus Franciscus individuen en gemeenschappen overal ter wereld op om de hand te reiken aan migranten en vluchtelingen.

Mensen zien staan

De paus gaf de aanzet tot een tweejarige campagne die het wereldwijde Caritas netwerk momenteel voert. De paus heeft vier kernwoorden genoemd: verwelkomen, beschermen, stimuleren en integreren. *Verwelkomen*: bied migranten en vluchtelingen meer mogelijkheden om veilig hun bestemming te bereiken. *Beschermen*: garandeer de rechten en de waardigheid van migranten, ongeacht hun legale status. *Stimuleren*: zorg ervoor dat alle migranten en vluchtelingen

- evenals de ontvangende gemeenschappen - in staat zijn hun volle potentieel als mens te vervullen. *Integreren*: erken de culturele verrijking die voortkomt uit de ontmoeting met de gast.

Maak je rijk aan ontmoetingen

Cordaid-directeur Kees Zevenbergen is gepassioneerd over de Caritas-campagne: "Nu meer dan ooit is het tijd om samen op weg te gaan en uit te reiken naar elkaar. Miljoenen mensen zijn in nood. Zij ontvluchten oorlog, schendingen van mensenrechten en natuurrampen. Europa behoort tot de rijkste regio's van de wereld. Het is onderdeel van onze katholieke inspiratie en onze beschaving dat we onze armen openen voor mensen die dat

Gedachten rond een ontmoetingscultuur

1. Vluchtelingen komen uit een oorlogsgebied, maar zij laten hun trauma niet gauw zien. Laat weten dat je om ze geeft door een luisterend oor, een kleine attentie of een stukje van je tijd en aandacht. Luister naar wat deze mens te vertellen heeft. Dit helpt hen zich thuis te voelen.

2. Twijfel niet om bij ze langs te gaan en kennis te maken. Zet hierin zelf de eerste stap. Mensen uit Afrika of het Midden-Oosten zijn gastvrij. Positieve contacten en goede communicatie tussen mensen zijn belangrijk voor de maatschappij. Wees bereid om uit je comfortzone te treden. Je ontdekt misschien meer over jezelf dan over de ander.

3. Een culturele middag of avond, waarbij ieder iets kookt dat typisch is voor de eigen cultuur, kan erg goed werken voor het onderlinge begrip. Ook het samen spelen van spelletjes kan helpen om elkaar beter te leren kennen en te respecteren. Betrek hen bij het diaconale vrijwilligerswerk. Zo leren zij de Nederlandse cultuur beter kennen en kunnen zij sneller integreren.

4. Benut elkaars talenten. Vaak heeft een vluchteling meer in zijn mars heeft dan hij of zij nu kan laten zien, onder andere omdat diploma's niet overeenkomen met de Nederlandse. Vraag een vluchteling welke competentie of hobby

hij of zij heeft, want ook bij eenvoudige werkzaamheden groeien er waardevolle contacten die kunnen leiden naar werk dat beter past. En misschien kunt u zelf één of twee uur per week taalcoach zijn.

5. Nodig vluchtelingen uit voor een bezoek aan bezienswaardigheden. Mensen maken op deze manier kennis met de geschiedenis van het land. Je laat een vluchteling zo ook zien dat hij gewaardeerd is. Je helpt hem of haar thuis te komen in Nederland.

6. Jongeren uit vluchtelingengezinnen hebben het niet gemakkelijk. Ze leven in twee verschillende werelden, thuis en in de Nederlandse cultuur. Laat hen voelen dat ze een belangrijk deel van de toekomstige generatie zijn.

Naast ontmoeting viel er ook veel te proeven van de Afrikaanse hapjes van de Haagse sociale coöperatie Afripan
[Fotograaf: Cordaid]

nodig hebben. Het is onze morele verplichting dat we hen een plek bieden waar ze hun leven weer kunnen oppakken. Als we dat niet doen en onverschillig blijven, ontmenselijken we ook onszelf. Als we niets doen, zal dat leiden tot het bankroet van onze cultuur." Caritas roept iedereen op om migranten en vluchtelingen actief op te zoeken, in je eigen buurt hen te ontmoeten, samen op weg en met elkaar in gesprek te gaan, en de rijkdom van die ontmoetingen zelf te ervaren.

Elkaar ontmoeten in Den Haag

Op zaterdag 23 juni vond een 'Share the Journey' evenement plaats in Den Haag, georganiseerd door Cordaid, Vastenactie, Justice and Peace en het bisdom Rotterdam. Het evenement bracht sociale coöperaties, vluchtelingen en migranten, parochies, donateurs en scholieren bij elkaar. Deelnemers ontdekten via de oprichter van 'Eritrea Fietst' dat Eritreeërs van fietsen houden. Dit bedrijfje dat fietstaxi's laat rijden in de regio Den Haag heeft tien Eritrese jongemannen in dienst. Een parochiaan van de Engelstalige *Church of Our Saviour* vertelde over de projecten die de vluchtelingenwerkgroep in samenspraak met de doelgroep organiseerde: niet alleen de gebruikelijke taallessen en gezamenlijke maaltijden, maar ook salsalesen! De programmadirecteur van het project SamenHaags vertelde over de mobiele app die zij hebben ontwikkeld om Hagenaren en nieuwe burgers met elkaar in contact te brengen. Aan het eind van de middag werd informeel verder gepraat onder het genot van de Afrikaanse hapjes van de Haagse sociale coöperatie Afripan.

Elkaar ontmoeten in Den Bosch

Eenzelfde evenement zal worden georganiseerd in Den Bosch op 12 januari 2019,

opnieuw om vluchtelingen en migranten, sociale coöperaties (zoals Copernikkel), parochies, donateurs en scholieren bij elkaar te brengen. Dat is juist voor de Werelddag voor Migrant en Vluchtelingen, waarvoor paus Franciscus zoals elk jaar een indringende boodschap de wereld in zal sturen.

Ontmoeten en herdenken

Dit najaar worden in verschillende steden herdenkingsbijeenkomsten georganiseerd, rondom Allerzielen, om hen te herdenken die op de vlucht naar Europa zijn overleden. Het IOM houdt sinds 2014 het aantal vermiste migranten in transitlanden en in de Middellandse Zee bij. Na toenemende aantallen van 5.284 (2014), 6.303 (2015) en 8.070 (2016) nam het aantal dodelijke slachtoffers af tot 6.163 afgelopen jaar. Halverwege dit jaar staat de teller al op 2.446, waaronder 1.535 verdrinkingen in de Middellandse Zee. Ondanks dat het aantal migranten dat per boot de oversteek waagt is afgenomen, en de reddingsoperaties van NGO's worden bemoeilijkt, blijkt de kans om te verdrinken dit jaar te zijn toegenomen van 1 op 31 opvarenden dit jaar, tegen 1 op 49 in 2017. De nieuwe Italiaanse regering verbiedt geregeld reddingsboten om aan te leggen in Italiaanse havens, waardoor deze boten soms dagenlang op zee moeten wachten om in Malta of Spanje aan te kunnen meren. Italië schendt het Vluchtelingenverdrag door de Libische kustwacht te financieren die boten onderschept en migranten terugbrengt naar de gevangenskampen in Libië - kampen waarvan minister Kaag al in maart opriep om deze per direct te sluiten.

www.cordaid.org/nl
www.allerzielen.eu

“Bewoners gingen met elkaar dingen doen die niemand had verwacht of zelfs voor mogelijk hield”

Guus Timmerman werkt als zorger voor Stichting Presentie

Interview met
buurtpastor Titus, die
na 25 jaar met zijn werk
in Rivierenwijk stopt

De aanleiding voor dit interview is niet alleen het 25-jarig bestaan van het buurtpastoraat in Utrecht (zie eerste kader) of het 10-jarig bestaan van het buurthuis-in-zelfbeheer De Nieuwe Jutter in de Utrechtse Rivierenwijk (zie tweede kader). De aanleiding is ook dat buurtpastor Titus Schlattmann na 25 jaar stopt met zijn werk in Rivierenwijk.

Als ik Titus vraag hoe het met het afscheid nemen gaat, begint hij bedachtzaam te kijken en naar woorden te zoeken. Dat zal hij tijdens het hele gesprek blijven doen. De woorden moeten kloppen en recht doen aan wat hij wil zeggen. En vooral recht doen aan de mensen waarover hij spreekt en aan het proces dat zij samen gaan.

“Het is nogal een heel proces. Het gaat in stapjes. Ik ben blij dat we er enige tijd voor hebben. Want het is, na zoveel jaren van optrekken met elkaar, heel wat. Ik ken veel mensen en veel mensen kennen mij. Er is een grote vertrouwdeheid gegroeid. En er is behoefte deze overgang te verwerken. Het gaat helemaal goed komen, denk ik, maar het is wel fijn als mensen, met elkaar en met mij, ook dit goed door kunnen komen.”

Het draait om relaties

“Als je lang met mensen opgetrokken bent, dan is de werkrelatie die je met mensen hebt gekregen een groot goed. Over de band van die relatie hebben mensen mij veel toevertrouwd en heb ik veel mogen zien en horen. En dat gaat over allerlei aspecten van het

bestaan. Ze hebben zich kwetsbaar getoond en dan is het heel wat om te beseffen dat dat anders gaat worden. Niet per se ophoudt. Het houdt op met mij als pastor, maar veel dingen gaan door. Ik heb altijd geprobeerd om in het optrekken met mensen hen op elkaar te betrekken. Ik heb wel een belangrijke rol vervuld, maar ook altijd geprobeerd ervoor te zorgen dat mensen konden terugvallen op elkaar. Als die onderlinge kracht, die onderlinge verbondenheid, kan blijven, dan is dat veel waard. In de groepen met wie ik ben opgetrokken, hebben buurtbewoners met elkaar leren overleggen: naar elkaar luisteren, niet zomaar iets er doorheen drukken, iedereen erbij betrekken. Er is wel een sfeer van samenwerking ontstaan: zo doen we dat hier. Ik heb de hoop dat dat blijft.”

25 Jaar Buurtpastoraat Utrecht

Het initiatief tot het buurtpastoraat in Utrecht, kwam van pastor Gerard Zuidberg. Na drie jaar voorbereiding werden per 1 augustus 1992 door het dekenaat twee oude-wijkenpastores aangesteld: Monique de Bree en Titus Schlattmann. Ze kregen de opdracht: ‘Op grond van het evangelie en vanuit een opdracht van de kerk aanwezig te zijn bij de mens en mensen in achterstandsbuurt, in hun streven naar herstel en behoud van hun waardigheid en zeggenschap in zaken die hun bestaan bepalen’. Tot hun opdracht behoorde ook de deelname aan een onderzoek dat in 2001 resulteerde in het boek *‘Een theorie van de presentie’* van Andries Baart. In 2009 werd Stichting Buurtpastoraat Utrecht opgericht. In 2010 ontving ze een projectsubsidie van de gemeente Utrecht en stelde ze in samenwerking met woningbouwcorporatie Mitros een derde pastor aan. Momenteel zijn er zes buurtpastores. Op 8 juni 2018 stond de viering van 25 jaar buurtpastoraat gepland, maar die werd op het laatste moment, vanwege het overlijden van Gerard Zuidberg op 2 juni, verplaatst naar 7 september 2018.

Hoe neem je afscheid?

“Eén: ik probeer terug te geven aan mensen wat ik zie aan kwaliteiten en hen vertrouwen te geven in wat ze samen kunnen. Twee: ik luister naar wat hun behoeftes zijn na mijn

vertrek. En drie: ik zoek met hen uit hoe dat behartigd kan worden. Zo is er een mevrouw die zich zo ontwikkeld heeft dat ze nu de plaatselijke voedselbank draaiende houdt. Zij kan dat door elke week met mij een half uur te sparren over wat zij daaraan beleeft.

Nu onderzoek ik met haar: wie zou dat in de toekomst met haar kunnen doen? Of gaat zij meer zelf durven? En zo zijn er meer mensen en groepen bij wie dat speelt. Kunnen mensen dat misschien ook een beetje voor elkaar doen? En welk deel zou dan toch nog behartigd moeten worden door een professionele vriend? Die vragen bespreken helpt om hen daarin niet alleen te laten. En dan is het ook niet erg dat het nog even duurt. Mijn vertrek creëert ook mogelijkheden voor mensen om nog een stap te zetten.”

Hoe heb je verteld dat je ging stoppen?

“Ik wilde niet dat er nodeloos verdriet zou worden beleefd aan dat de een het nieuws eerder hoorde dan de ander. Daarom heb ik het in korte tijd aan een aantal groepen gezegd. Ik heb het meteen breed gedeeld en mensen maximaal persoonlijk betrokken. Omdat ik niemand wilde passeren, ben ik ook begonnen bij wie daarvoor het meest gevoelig zijn. En doordat ik er eerst voor mezelf een tijd over had nagedacht hoefde ik niet meer met mezelf bezig te zijn toen ik het ging vertellen.” “Ik zei dan dat ik na lange tijd had besloten om te stoppen met mijn werk in Rivierenwijk. Op de vraag waarom, antwoordde ik: ‘Ik denk dat het na 25 jaar goed is als er verandering komt, voor mezelf en voor de wijk. En ik ga heel graag meer lesgeven aan beginnende buurtpastores.’ Op dat laatste was vaak de reactie: ‘Dat moet ook. Goed dat je dat gaat doen’. Door te zeggen dat ik met mijn werk stopte, herinnerde ik mensen eraan dat ik dit voor mijn werk doe.”

Welke reacties kreeg je?

“Sommige mensen konden het niet geloven, anderen werden boos. Er waren ook mensen pijnlijk getroffen en er waren mensen die direct begrip toonden. Alles kwam voorbij. Ik

Mensen hoogachten in hun eigen kunnen
[Fotograaf: Berry Kluinhaar]

trof ook bezorgdheid aan over de toekomst: hoe moet het nu verder? Met mij en mijn leven? En: met ons, met de groep? Ik reageerde dan met: We hebben nog tijd om dat te hanteren, in porties te knippen. En vroeg: Waar ben je dan zo bang voor? Door hun angsten onder ogen te zien, werd het relatiever. Dat is wel de kern van mijn afscheid nemen: met mensen meedenken in dat proces naar de toekomst toe. En daarvoor wil ik helemaal beschikbaar zijn. Ik wil in mijn werk maximaal, als pastor, met mensen optrekken. Dat ze alleen al kunnen uiten: wat nu? En dat ik dan zeg: 'Ik snap dat dat door je heen gaat. We kunnen het er nog over hebben. Met elkaar. En met anderen'. En dat helpt."

"Een van de belangrijkste functies die ik voor mensen heb gehad, is dat ik een vrijplaats was. Dat ik als pastor iemand was aan wie buurtbewoners zonder risico konden vertellen wat ze wilden vertellen. Omdat ik niet ergens bij hoor. Mensen zeiden dan: het komt niet verder, hè, bij jou? De vraag is of dat opgevolgd kan worden? En hoe dan? Deels kan mijn opvolger daarin voorzien, dat is heel fijn. En deels kunnen mensen dat voor elkaar zijn. Dat is wel gegroeid. Maar deels ook niet. En wat dan? Dat weet ik ook niet. Maar ik heb wel heel veel vertrouwen dat mensen

terecht zullen komen, dat ze uiteindelijk niet helemaal verloren zullen lopen. Omdat ik daar niet in geloof: dat mensen uiteindelijk helemaal verloren zullen lopen. Omdat er altijd Gods kracht is, die er voor mensen is, in wiens bedding mensen leven. Ik ben er in de loop der jaren minder beschroomd in geworden om over God te praten. Ik kan van harte zeggen: 'Die daarboven zal altijd met je zijn!'"

Je wordt gezien

"Ik heb me in mijn werk vaak verwonderd over mensen in mijn wijk. Ik ben ook religieus geraakt. Ik heb aan mensen de liefde van God beleefd. En dat heb ik hen ook wel teruggegeven. Te midden van veel ruzie en gedoe, is er ook enorme zorg voor elkaar, ontroerende zorg. Het gaat vaak om heel praktische dingen en het is vaak ook kwetsbaar en gebrekkig, maar het is echte zorgzaamheid. Veel buurtbewoners, zelf ook vaak kwetsbare mensen, proberen iets voor zichzelf en voor elkaar. Ik heb daar heel veel heiligheid in ontdekt. Er waren heel veel momenten, in het alledaagse, waaraan ik heb beleefd: 'Dit is de liefde Gods'. Als mensen zich afvragen of ze überhaupt gezien worden, zeg ik wel eens: 'Vergis je niet hoor: je wordt gezien!'."

Veel buurtbewoners, ook vaak kwetsbare mensen, proberen iets voor zichzelf en voor elkaar... [Fotograaf: Eddy Steenvoorden]

Zelfbeheer Buurthuis De Nieuwe Jutter

In 2005 besloot de wijkwelzijnsorganisatie een aantal buurthuizen in Rivierenwijk te sluiten en alle activiteiten bijeen te brengen in een groot pand. Bezorgde bewoners en bewonersgroepen in het buurtje van buurtpastor Titus maakten zich samen met de Marokkaanse vereniging Tamount sterk om het lokale buurthuis in eigen beheer voort te zetten. Met veel inzet en doorzettingsvermogen - en ondersteund door de buurtpastor - werd er zowel met elkaar als met de gemeente heel veel overlegd. In 2007 gaf de gemeente groen licht en kende een, niet-kostendekkende, subsidie toe. De overleggroep en de inmiddels opgerichte Stichting De Nieuwe Jutter zochten zelf partners om het buurthuis ook financieel levensvatbaar te maken. Ze vonden die in de woningbouwcorporaties, die per huurwoning in de wijk een bedrag gingen bijdragen. Op 11 september 2008 werd buurthuis De Nieuwe Jutter officieel geopend door prinses Máxima. Op 11 september 2018, wanneer het buurthuis 10 jaar in zelfbeheer is, is ook het afscheid van buurtpastor Titus.

Wat heb je als buurtpastor geleerd?

"Het belang van aandacht en van eigenaarschap: aandacht en tijd, niet om mensen te helpen, maar om bij hen te zijn. En hen hun zeggenschap en regie niet af te nemen: over hun leven, hun worstelingen, hun initiatieven. Dat gebeurt te veel: mensen worden niet serieus genomen. Als vrijwilliger tellen ze niet echt mee. Hulpverleners bepalen hoe ze hun problemen moeten oplossen, of nemen hun activiteiten over. Mensen mogen niet als volwaardige subjecten zelf iets doen. Door goed te luisteren, er acht op te slaan en er ruimte aan te bieden, heb ik de gretigheid van mensen ontdekt om iets van hun leven te maken, hun kansen te pakken, in hun drive te komen om dingen zelf te doen. Dat wordt te weinig gezien! En dat is ook spannend! Dan weet je niet waartoe dat leidt."

"In de loop der jaren zijn er 20 tot 25 bewonersinitiatieven ontstaan omdat mensen merkten: ik mag hier iets beginnen, ik mag iets doen: een vrouwengroep, een taalles, een buurtmaaltijd, een tekenclub, een huiswerkklas, een naaclub, een wijkfeest. Het samen-

doen is net zo belangrijk als wat er uitkomt. En het gaat bijna altijd goed. En daar zit een zekere gratuiteit in, dat mensen dingen doen die door instanties of door het beleid niet werden verwacht of zelfs niet voor mogelijk werden gehouden."

Wat helpt om met een onzekere toekomst om te gaan?

"Geduld bewaren, wachten, een wakende attitude, iets ontlokken bij mensen, op je handen blijven zitten. Veel meer vragen stellen dan antwoorden geven. Als mensen iets willen, ga ik niet zeggen hoe het moet maar dan vraag ik: Hoe had je het dan voor je gezien? En wanneer zou je dat dan willen? En met wie? En wat moeten we dan nu eerst doen?"

"Mensen worden te weinig als deskundigen gezien, als degenen die inbreng kunnen hebben in hoe het het beste zou kunnen. Dat heeft met erkenning te maken. Er wordt buurtbewoners te vaak verteld hoe ze het moeten doen. Mensen hoogachten in hun eigen kunnen, in hun eigen aanvoelen: dat is heel wezenlijk. Mensen zijn wijzer dan vaak gedacht wordt. Dat is voor mij enorm belangrijk."

Buurthuis open houden

"Toen het buurthuis gesloten moest worden, vertelden zij mij: 'Titus, De Jutter moet gesloten worden'. Ik heb toen consequent vragen gesteld: Wat vind je daarvan? Wat zou jij dan het liefste willen? Open houden. Hoe zou het open kunnen blijven? Hoe zou je dat kunnen doen? Met wie? Hoe zou je dat willen aanpakken? Wat is dan nu de volgende stap? Waar moeten we het nu over hebben? Wat is het belangrijkste punt? Wat gaan we nu als eerste bespreken? Wanneer komen we weer bij elkaar? Zijn we nog iets vergeten? Zo is het buurthuis behouden. Het was een groot waagstuk. Allerlei mensen van buiten zeiden: je bent gek om daaraan te beginnen. Maar betrokken bewoners vonden het geweldig. En het is gelukt."

www.buurtpastoraatutrecht.nl
www.denieuwejutter.nl

Sta even stil bij voedsel

Over duurzaamheid, kerken en landbouw

Caroline Doelman is consulent bij Solidair Friesland

Dagelijks hebben we voedsel nodig. Maar staan we ook wel eens stil bij waar ons eten vandaan komt en onder welke omstandigheden het is geproduceerd?

De werkgroep Kerken en Landbouw Fryslân is een interkerkelijke organisatie die agrariërs steunt in pastoraat en zingeving en begrip probeert te kweken voor agrarische ondernemers door ontmoetingen tussen agrariërs en kerken te organiseren. Samen met Solidair Friesland wordt het gesprek gestimuleerd tussen landbouw en kerken rond de vraag: hoe kunnen wij geloofsgemeenschap zijn en samen met anderen de Schepping een goede toekomst geven? Daarin speelt de boodschap van *Laudato Si'* over de zorg voor de Schepping, ons gezamenlijk huis, een belangrijke rol.

Over het agrarische bedrijf

In het Friese Ypecolsga runt Arie Oerlemans met zijn twee zoons een melkveebedrijf met 260 à 270 koeien. “Oorspronkelijk komt mijn familie uit Brabant. In 1965 zijn we naar Koufunderigge verhuisd, waar we een melkveebedrijf met veertig koeien hadden dat later uitgroeide naar tweehonderd koeien. Ik heb altijd met mijn broers geboerd, maar uiteindelijk mijn eigen pad gekozen. Het plan was om in Denemarken een bedrijf te starten tot bleek dat ik in 1989 dit bedrijf van mijn schoonvader kon overnemen.”

De landbouw verandert voortdurend.

“Vroeger waren hier vijftien boeren, nu nog zes. Als we twintig jaar verder zijn, zijn er misschien nog maar drie boeren. Verschillende ontwikkelingen spelen hierin een rol zoals veranderingen in de stallen en mechanisatie bij het melken. Kleine bedrijven lijken steeds minder toekomst te hebben. Ook opvolging en de ondernemingsgeest die

nodig is om een bedrijf te leiden, spelen een rol. De regelgeving is rampzalig, verandert per week en er is weinig visie op het agrarische gebeuren. Een voorbeeld is de regelgeving rond fosfaatrechten. Doordat we een niet-grondgebonden bedrijf zijn, moesten we door de nieuwe fosfaatregels 8,3 procent inleveren. Dat is vervelend, maar we zijn een sterk bedrijf en samen lossen we dat op. Niet iedereen kan dat.”

Duurzaam boeren

Bij aankomst op het bedrijf van Oerlemans valt meteen op dat de daken van de stallen vol liggen met zonnepanelen. Gemiddeld leveren die voor meer dan 150 huishoudens stroom op. “Een kleine windmolen erbij zou mooi zijn om met name in de winterperiode de mindere opbrengsten van de zonnepanelen op te vangen. Mijn visie is dat het bedrijf eigenlijk energieneutraal zou moeten zijn. Daarvoor moet het bedrijf overigens groot genoeg zijn om daarin te kunnen investeren.”

Ook op andere manieren is het bedrijf zich ervan bewust verduurzaming belangrijk en onontkoombaar voor de toekomst is. “Veel mensen weten niet dat de landbouw een belangrijke afvalverwerker is. Wij voeren onze koeien bijvoorbeeld bietenpulp dat overblijft in de suikerindustrie of met graanresten van de bierbrouwerijen. Kunstmest gebruiken we veel minder dan vroeger. Ook Friesland Campina stimuleert een stapsgewijze verduurzaming met een puntensysteem. Je ontvangt bijvoorbeeld meer voor je melk als je lokaal geteeld ruwvoer zoals gras en maïs voert, bij weidegang of als de koeien niet met soja of genetisch gemodificeerde gewassen zijn gevoerd. De reguliere veeteelt staat soms minder ver van de biologische veehouderij af dan veel mensen denken.”

Bezoek bisschop Van den Hout tijdens diaconale excursie
[Fotograaf: Jan Bosman]

Parochies, kerken en landbouw

“Van huis uit ben ik katholiek, maar ga ook regelmatig met mijn vrouw mee naar de protestantse kerk. Die achtergrond met zijn waarden en normen maakt dat je rekening houdt met wat je doet. Er wordt ons wat aangereikt dat we goed moeten beheren. Hoe wij allen hier, leven moeten we niet verpesen en ook de toekomst moet levensvatbaar zijn. Vertrouwen, respect voor elkaar hebben en iemand wat gunnen vind ik belangrijk. Opvallend is dat er vaak geen tijd meer is voor gebed. Voordat hier in huis brood wordt gesneden, maak ik eerst een kruis op het brood, een mooie oude roomse gewoonte om even stil te staan bij ons eten. Voor een agrarisch bedrijf is het belangrijk midden in de samenleving te staan, maar ook voor de kerk is het van belang om te weten wat er leeft binnen het boerenbedrijf. In Brabant ging je vroeger na de mis het café in, in Friesland bij de burens op bezoek. Nu zijn die contacten minder geworden en moet je het elders zoeken.”

In 2017 was de werkgroep Kerken en Landbouw met een groep pastores en predikanten te gast op het bedrijf van Oerlemans. “Met hen hebben we het onder andere gehad over de MKZ-crisis in 2001. Een pastor vertelde dat hij bij een boer op bezoek was gegaan waarvan de stal was ontruimd. Het lukte ondanks dat zijn terrein was afgesloten. Het er zijn, bleek erg belangrijk. Een rol voor pastores is mensen uit de put helpen, mee denken op sociaal vlak en de ander bijstaan, een luisterend oor zijn. Niet alle boeren stellen contact op prijs. Vooral gezinsbedrijven waarbij man en vrouw zeven dagen per week op het bedrijf werken en soms met moeite

het hoofd boven water kunnen houden, willen daar niet altijd over praten. Zij staan vaker geïsoleerd en staan soms minder open voor advies. Wie zegt dan dat ze beter wat anders kunnen doen?”

Imago van de boer

Onbekend maakt onbemind en dat lijkt soms ook zo te zijn bij het imago van de agrarische sector. “Mensen hebben vaak geen idee wat er speelt. Welke kennis is er nu nog van het platteland? Over weidevogelbeheer is bijvoorbeeld veel onkunde. Maar als mensen zo ver van de landbouw afstaan, hoe kun je dan begrip verwachten? Het is erg dubbel dat de consument kritisch is over de Nederlandse landbouw, maar wel kiest voor goedkoop voedsel dat vaak van ver komt en waarbij veel minder rekening met het milieu is gehouden.”

“Ik vind het belangrijk te laten zien waar we mee bezig zijn, onze drijfveren respect en liefde voor dieren. Het is mooi om dat ook bij mijn zoons te zien. Regelmatig ontvangen wij mensen op ons bedrijf. Dat voorkomt dat je te ver van de samenleving komt af te staan. Omdat mijn vrouw voor de klas staat, komt de samenleving ook op die manier binnen. Ieder jaar komt haar klas op bezoek. De kinderen krijgen een rondleiding en aan de hand van een natuurkist voeren ze opdrachten uit. We gaan de wei in waar ze weidevogels spotten en grassen en bloemen zoeken en benoemen. Voor zowel de kinderen als ons een waardevol gebeuren.”

www.kerkenenlandbouw.nl
www.solidairfriesland.nl

Open Huis Sint Cathrien Eindhoven en Straat- pastoraat Eindhoven

Een gastvrije plek in de binnenstad van Eindhoven

Rob Kosterman is straatpastor in Eindhoven

Het is begonnen in 1986. Een groepje vrijwilligers geeft een dag in de week gehoor aan mensen, die het centrum ingaan en weer uitgaan. Wat hadden ze voor ogen? Een kerk open naar het stadscentrum waar iemand is;

iets te zien is;

iets te doen is;

iets te eten en te drinken is;

iets te praten is;

waar ruimte is voor stilte en gebed.

Het 'Open Huis' Sint Cathrien Eindhoven is een zelfstandige stichting op oecumenische grondslag. De vrijwilligers zijn van Rooms Katholieke en Protestantse huize.

Anno 2018

Na meer dan dertig jaar is het 'Open Huis' er nog steeds. Nu vier dagen per week open - dinsdag tot en met vrijdag - en in de winterperiode ook op zaterdag. Veel van onze gasten zijn dak- en thuisloos, hebben psychische problemen, verkeren in financiële problemen door ziekte of werkloosheid, zijn eenzaam

en sociaal geïsoleerd. We zien dat het aantal jeugdigen toeneemt. Er komen steeds meer bezoekers uit Afrika en uit Midden en Oost Europese landen. Er zijn ook gasten die het fijn vinden om zo maar af en toe bij ons binnen te lopen. Zelfs toeristen schuiven soms bij ons aan. Daardoor is het een mooie mix van bezoekers met zeer verschillende achtergronden. Het 'Open Huis' is er voor iedereen! De laagdrempelige toegang betekent dat de bezoekers geen verplichtingen opgelegd krijgen (behoudens het houden aan huisregels). Het betekent ook dat koffie en thee gratis worden geschonken, dat er altijd een luisterend oor is en dat je zonder je aan te melden mee kunt eten om 12.45 uur. Zijn we dan alleen maar een luisterend oor? In eerste instantie wel, maar als er gehandeld moet worden dan doen we dat ook, gaan we zoeken naar instanties die ons verder kunnen helpen of het van ons overnemen. Dat kan zijn: doorverwijzen naar de nachtopvang (NEOS), straatdokter, gemeente of een andere instantie.

Bezoekers in Open Huis Sint Cathrien
[Fotograaf: Laurens Mulkens]

Straatpastor Rob Kosterman
[Fotograaf: Laurens Mulkens]

en daar kwam ik in contact met de bezoekers van het 'Open Huis'. Na enige tijd ging ik ook de andere Eindhovense inloophuizen bezoeken en kwam ik tot de conclusie dat de kerk niet echt zichtbaar is bij deze doelgroep. Wel hebben deze inloophuizen een kerkelijke achtergrond, maar zonder pastoraat voor deze kwetsbare groep. Langzaam kwam bij mij het verlangen op om meer voor deze groep te betekenen. Want ook zingeving speelt voor deze groep een rol, soms zelfs een heel belangrijke rol. Voor velen is het leven moeilijk en zeker geen feest. Het leven op straat kan hard en eenzaam zijn, zeker in de winterperiode. Ook tijdens deze warme en droge zomer is het echt overleven. Begin februari dit jaar heb ik zelf een week door de stad gezworven om eens te ervaren hoe het is om alleen, zonder agenda, telefoon, en geld op zak de dag door te komen. Wat mij het meest bijgebleven is, is dat je je al gauw nutteloos en overbodig voelt. Je hebt geen doel met alleen de dag doorkomen. Dan zijn de inloophuizen inderdaad een zegen. Even opwarmen, een kop koffie en een praatje zijn dan meer dan welkom.

Straatbewoners

Wandelend door de stad Eindhoven zie je zeker overdag in het centrum allerlei mensen, winkelend publiek, ouderen die even de bus genomen hebben, jeugd die vertier zoekt. En daartussen ook mensen voor wie de 'straat' hun huis is. Zij wonen en leven op straat, hebben daar hun slaapplek, kennen de inloophuizen, de soepkar en weten op hun manier te overleven. Ook buiten het centrum 'wonen' deze mensen op allerlei plekken waar we het misschien niet vermoeden. Het is een kwetsbare groep die op een of andere wijze buiten de gewone samenleving valt en vaak ook met psychische en religieuze problemen kampt.

Stadsdiaconaat

In 2013 ben ik - als diaken - benoemd voor het stadsdiaconaat van de beide Eindhovense parochies. Mijn werkplek was de Catharinakerk

Niet iedereen kan zich handhaven in onze soms hectische wereld. Gelukkig hebben we in de stad daarvoor meerdere organisaties en instellingen die aandacht en zorg hebben voor deze kwetsbare groep. Om te voorzien in de pastorale zorg voor deze 'straatbewoners' is de kerkelijke instelling Straatpastoraat Eindhoven in het leven geroepen. Het is een initiatief van de parochies in Eindhoven samen met de parochiële caritasinstellingen.

Straatpastor

Vanaf 1 januari van dit jaar ben ik door bisschop Gerard de Korte benoemd als eerste straatpastor voor Eindhoven. Als straatpastor probeer ik op zo veel mogelijk plekken te zijn waar de doelgroep zich bevindt. Dat kunnen de parken, bibliotheek, inloophuizen, maar ook het station, ziekenhuis, GGzE of het stadskantoor zijn. Mijn dag begint vaak om 8 uur in de morgen op het 18 september plein. Op dit uur komen de vrouwen en mannen uit de vlakbij gelegen nachtopvang. Soms zitten we daar met 10 tot 20 personen. Voor mij het begin van de werkdag, voor hen weer een lange dag om door te komen. Want dat is het: een dag vullen met niets is niet eenvoudig. Het is zeer afwisselend werk, de dag is onvoorspelbaar. Het ene moment een luisterend oor en het andere in actie komen bij problemen. Dat kan zijn meegaan naar het juridisch loket of zorgen dat papieren ingevuld worden of meegaan naar de apotheek of een intake gesprek bij de centrale aanmelding van NEOS. Alles is mogelijk!

Nog geen jaar ben ik als straatpastor bezig. De eerste periode was het zoeken, hoe geef ik deze vorm van pastoraat gestalte, wat past bij mij, wat zijn de instanties waar ik mee te maken krijg.

Vooral het opbouwen van een netwerk zie ik als mijn eerste en belangrijkste opdracht. Laten zien dat je er bent en dat je deze mensen als pastor ook iets te bieden hebt.

www.openhuiscathrien.nl
www.straatpastoraateindhoven.nl

Tent of Nations in Bethlehem

Meta Floor is voorzitter van Stichting Vrienden van Tent of Nations Nederland

Tent of Nations in Bethlehem is een educatieve boerderij met het vredesproject van de Palestijns-christelijke familie Nassar.

Ondanks de moeilijke omstandigheden en de voortdurende dreiging van landonteigening door de Israëlische militaire autoriteiten, zet Daoud Nassar zich samen met zijn familie op een geweldloze en creatieve manier in onder het motto "Wij weigeren vijanden te zijn". Dit houdt voor Daoud ook in dat hij weigert om de rol van slachtoffer in te nemen.

Bedreigingen

Daoud Nassar, een Palestijns christen, woont samen met zijn familie op een heuveltop buiten Bethlehem. In 1916 kocht zijn grootvader dit stuk grond waarvan zij de eigendoms papieren hebben. Israël heeft dit gebied een aantal jaren geleden uitgeroepen tot staats eigendom, waarop het gebied is volgebouwd met Joodse nederzettingen. Er wordt op diverse manieren gepoogd de familie te doen vertrekken, zodat ook deze heuveltop ingenomen kan worden door een Israëlische nederzetting. Als eerste oefent de Joodse kolonistenbeweging veel druk uit. Dit gebeurt niet alleen met fysiek geweld, zoals het in brand steken van olijfbomen, maar ook door de familie miljoenen dollars aan te bieden en zelfs een open cheque. De familie Nassar reageerde echter met de uitspraak "onze moeder is niet te koop". Dit is tekenend voor de band die veel Palestijnen hebben met hun land: het land is onderdeel van je identiteit en het is ondenkbaar dat je hier afstand van zou nemen. Ten tweede is de familie Nassar al jarenlang verwickeld in verschillende rechtszaken met

de staat Israël. Ondanks het feit dat de familie eigendoms papieren heeft die teruggaan tot het Ottomaanse tijdperk, zijn zij al meer dan 150.000 euro kwijt aan juridische procedures. Ook weigeren de Israëlische autoriteiten om bouwvergunningen af te geven, en hebben zij een afbraakbevel afgegeven voor alle bebouwing op het terrein. Een derde strategie is het isoleren van de familie. De afscheidingsmuur, die door de staat Israël gebouwd gaat worden om zelfmoordaanslagen te voorkomen, wordt geplaatst tussen het landbouwbedrijf van de familie Nassar en Bethlehem. Als de muur staat, zal de familie niet meer naar school, kerk en winkels kunnen in Bethlehem.

"Ons land is als onze moeder. We zorgen voor haar. We zullen haar nooit verkopen. We zullen haar nooit verlaten."

De vierde weg

Daoud Nassar legt uit dat veel Palestijnen op drie mogelijke manieren reageren op de Israëlische bezetting. "Als eerste groep zijn er Palestijnen die geloven dat het gerechtvaardigd is om geweld te gebruiken. Een tweede groep heeft de overtuiging dat ze een speelbal zijn geworden

van internationale krachten waar we zelf geen invloed op kunnen uitoefenen. Dit leidt tot een apathische houding. Een derde groep is alle vertrouwen verloren, en zij - vaak de hoger opgeleiden - kiezen ervoor het land te verlaten en elders een nieuw leven op te bouwen. Zelf kies ik met mijn familie voor de vierde weg. Steeds meer Palestijnen doen dat. Dat is de weg van actief, geweldloos verzet. Wij weigeren vijanden te zijn, van wie dan ook. Wij weigeren ook slachtoffers te zijn. Wij willen tegenstand bieden en uitdagingen overwinnen, niet door een negatieve instelling, maar

Daoud Nassar, een Palestijns christen
[Fotograaf: Meta Floor]

door onze frustratie om te vormen tot constructieve daden. We zijn begonnen met de Tent of Nations omdat het ons helpt met de situatie om te gaan - om frustraties te kanaliseren, om te investeren in een constructieve weg. En om hoop te brengen aan bezoekers die kunnen zien, dat je altijd iets kunt doen in een moeilijke situatie - ook al is het klein. Je kunt in een cirkel blijven zitten, maar je moet daar uitspringen en het vanuit een ander perspectief zien. Overal een uitdaging van maken. [...] We willen negativiteit niet met negativiteit beantwoorden, maar met positiviteit; ons antwoord op haat is liefde."

Bruggen bouwen

Daoud vertelt hoe belangrijk hij het vindt om niet in woede en frustratie te blijven steken. Hij is uitermate creatief. Omdat hij geen toestemming krijgt van de Israëlische autoriteiten om te bouwen op zijn land, is hij begonnen met het opknappen van een groot aantal grotten. 'Bovengronds' bouwen is niet toegestaan, daarom maar 'ondergronds'. Hij organiseert veel activiteiten: jongeren komen helpen bij het planten van olijfbomen, kinderen komen op zomerkamp, Palestijnse vrouwen leren de Engelse taal spreken en met computers werken. Op deze manier wordt de Palestijnse gemeenschap versterkt, en leren mensen om de ander te zien als mens. Het belangrijkste doel is het vijanddenken te doorbreken en mensen leren om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun situatie. Tent of Nations houdt zich niet bezig met de traditionele dialoog, in de zin dat programma's gefaciliteerd worden waarin Joden en Palestijnen elkaar ontmoeten en waarmee gesuggereerd zou worden dat de oorzaak van het probleem ligt in de onderlinge relaties.

Tent of Nations gelooft dat de huidige problemen veroorzaakt worden door de Israëlische bezetting. Daarom zijn joodse Israëliërs van harte welkom om te leren en te luisteren, en zo te ontdekken wat de Israëlische bezetting betekent voor Palestijnen.

Presentie

Voor Palestijnen is de weigering om te vertrekken een belangrijke daad van geweldloos verzet. 'To exist is to resist'. Buitenlandse bezoekers en vrijwilligers zijn voor Tent of Nations belangrijk om de familie Nassar hierin te ondersteunen. Omdat er zo veel praktisch werk te doen is op het bedrijf, en omdat de internationale aanwezigheid bescherming biedt aan het land en de familie. Voor kolonisten en het Israëlische leger is er een hogere drempel om geweld te gebruiken als zij weten dat er buitenlanders (mogelijk met camera's en contacten met de media) aanwezig zijn, en er internationaal ogen gericht zijn op dat wat er gebeurt. Internationale aanwezigheid en betrokkenheid ondersteunt de familie om het praktisch, en emotioneel vol te houden. Voor mij is de motivatie: naast de familie staan in hun eenzame strijd voor recht, hen helpen om het vol te houden, en vrijwilligers, groepen, kerken en politici te betrekken bij hun verhaal. In de hoop dat er ooit recht zal geschieden.

Meta Floor is voorzitter van Stichting Vrienden van Tent of Nations Nederland. Naast regelmatige bezoeken en intensief contact met de familie Nassar, verbleef zij in 2017 een jaar lang als vrijwilliger bij Tent of Nations.
www.tentofnations.nl

Verhalen van de straat en hun tien geboden

Hub Crijns is bestuurder Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad

In het maartnummer 2018 van *Diakonie & Parochie* is het diaconaal interview gehouden met Annemarie van der Vegt, geestelijk verzorger / pastor vanuit de Open Hof in Groningen.

“Dit jaar is een jubileumjaar voor de Open Hof: we bestaan veertig jaar. Daarvoor heb ik het boek ‘Verhalen van de straat’ geschreven met daarin tien verhalen en tien interviews met bezoekers met als rode draad de tien geboden. We maken ook nog een film over de vrijwilligers. In het eerste deel van het boek beschrijf ik diverse situaties vanuit mijn ontmoetingen als pastor. In de reflecties daarop geef ik allerhande achtergrondinformatie mee. In het tweede deel komen tien bezoekers aan de hand van de tien geboden zelf aan het woord. Elk interview laat zien wat er speelt in het dagelijks leven, hoe te leven, hoe met de regels om te gaan en welke levenswijsheden ze hebben opgedaan.”

Verhalen van de straat

Pastor Annemiek van der Vegt reikt in het eerste deel van het boek tien verhalen aan die de lezer(es) meenemen in de wereld van de dak- en thuisloze. Via elk verhaal ontstaat een ontmoeting van mens tot mens. Het perspectief is beschreven vanuit dat van de pastor, geestelijk verzorger. De verhalen komen voort uit ontmoetingen die zich

afspelen in inloophuis de Open Hof, in de nachtopvang, op de werkgelegenheidsplek, op straat of bijvoorbeeld onder een brug. De verhalen zijn geanonimiseerd. Er leven meer mannen dan vrouwen op straat. Daarom zijn alle verhalen en beschrijvingen in het mannelijk enkelvoud. Uit de verhalen komt naar voren waar dak- en thuislozen in hun leven tegenaan lopen. Ze verkleinen de

afstand tussen de onbekende, grillige en soms ook beangstigende wereld van dakloze mensen en die van gewone burgers.

De stad is het huis van de dakloze

“Op straat zoekt hij zijn rust en vertier. Hier treft hij zijn kameraden. Hier loopt hij dwars door de stad van de Open

Hof naar de Kusters-

gang. In de lege uurtjes zit hij in de stationshal, in de hal van het UMCG, in de bieb. Of hij zoekt een andere openbare gelegenheid. Al zijn bezittingen draagt hij op de rug of in plastic tassen in de hand. Hij rust uit op een bankje, hij rekt zich er uit, verdringt er zijn verlies, recht er zijn rug, probeert geld te regelen door te bedelen of lege flessen te verzamelen. Hier scoort hij een fiets. Hier verstopt hij zijn spullen. Hij heeft geen huis van waaruit hij de stad in trekt. Hij heeft geen dak boven zijn hoofd dat hem droog houdt, geen muren die hem beschermen,

geen deur die hij achter zich dicht kan trekken. Buiten is er geen privé, Niets is van hem. De openbare ruimte is van iedereen. Meer nog van iedereen dan van hem. De dakloze leeft in een wereld die hij niet de zijne mag noemen.”

Mensen en hun tien geboden

In het tweede deel komen tien mensen van de straat uit Groningen aan het woord. Interviewers zijn Annemarieke van der Vegt en Roelof Pump, tevens fotograaf. De kapstok zijn tien geboden uit de Bijbel. Uit de interviews komen levenswijsheden naar voren, die de mensen van de straat aangeleerd hebben gekregen van uit hun leven, en de waarden die ze daaraan ontleend hebben. Al pratend komen leerervaringen naar voren. De leidraad om de Tien geboden te gebruiken is afkomstig vanuit de bekende serie interviews in dagblad ‘Trouw’. Alle geïnterviewden hebben hun medewerking en toestemming gegeven voor publicatie van verhaal en foto. Ze zijn de mede schrijvers van het boek geworden. Al doende reiken ze een schat aan levenswijsheden aan.

Gauillaume

“Eerst overleed vader. Drie jaar geleden moeder. En dan wordt het huis over haar kist, onder mijn kont verkocht. Ik moest op zoek naar wat anders. Dat was heel moeilijk. Met een beetje geluk heb ik ergens een kamer kunnen krijgen. En dan zit je daar. In je uppie. Toen gleed ik af. Hoe dat kwam? Ik weet het niet. Ik kan er nog steeds de vinger niet op leggen. Ik gleed gewoon op een gegeven moment af. Ik legde de post maar op een bult neer. ‘Het zal wel.’ Je hebt zo’n stapel liggen, net als oud papier. En dan loopt de zoi op. Je hebt dat op dat moment gewoon niet door. Ik had toen nog enigszins

werk en dus enig inkomen, zij het los vast, maar het is toch inkomen. Er is dan wel wat aan rekeningen betaald, maar er blijft steeds een restschuld bestaan. Dan komt je huisbaas. En die zegt: ‘Alles leuk en aardig, maar ik wil dat je er per 1 april uitgaat. Ik heb liever dat er studenten inzitten. Die betalen beter’. Ik snap dat ook wel: kan de huurprijs omhoog. Maar goed, dat sta je op straat en knal je tegen de muur aan. Eerst zorgen dat je ergens je spullen kwijt kunt. De eerste twee, drie dagen heb ik gewoon in de buitenlucht geslapen. Als geluk bij een nogal groot ongeluk was er in de straat bij mijn oude huis brand. Daar was nog een jongen van negentien jaar bij omgekomen. Dat hoorde ik. Ik zocht ze op. En dan zie je je oude burens weer. Die oude buurvrouw heeft me als het ware op sleeptouw genomen. Zó ben ik in dit traject terechtgekomen: eerst slaaphuis en toen maakte ik kennis met de Open Hof. Op een gegeven moment een uitkering aanvragen. Daarvoor heb je een postadres nodig. Dat kreeg ik bij de Kustersgang. Trouwens, toen ik uit mijn ouderlijk huis wegging, heb ik daar ook een paar maanden een postadres gehad. Nu heb ik mijn postadres niet meer. Ik heb nu een eigen kamer. Ik heb geluk gehad. Via het intakegesprek hoorde ik dat het wel maanden kon duren. Bij mij heeft het nog geen twee, drie weken geduurd.”

Verhalen van de Straat en hun tien geboden.
Annemarie van der Vegt, pastor van de Open Hof, laat tien bezoekers aan het woord aan de hand van de tien geboden. Het boek is verrijkt met de foto's van mede-interviewer Roelof Rump.
Prijs is € 15,- [excl. verzendkosten].
Bestellen via info@openhof.org
o.v.v. jubileumboek.
www.openhof.org

Diagonaal doen doordacht geeft te denken

Henk Meeuws is diaconaal onderzoeker

Het kan de trouwe lezeressen en lezers van 'Diakonie & Parochie (D&P)' onmogelijk ontgaan zijn: onder de titel 'Diagonaal doen doordacht' is in 2018 een derde Handboek Diaconiewetenschap verschenen.

Al in D&P van december 2017 werd de presentatie van het nieuwe handboek op 2 februari 2018 aangekondigd met ruime informatie over aard, doel, opzet en inhoud van het boek (zie D&P 30/4, 6-9). De feestelijke presentatie ervan in oecumenische diaconale (studie)kring werd opgeluisterd door inleidingen van enkele sprekers. Zij onderhielden de aanwezigen over het onderling verband tussen de drie handboeken, over de analyse van de tien praktijkbeschrijvingen die in het handboek zijn opgenomen, over 'verzoening' als dragende diaconale waarde naast barmhartigheid en gerechtigheid, over de vraag of dit derde handboek de diaconiewetenschap en de diaconale praktijk verder brengt (antwoord: ja). Wat de sprekers te berde brachten was vervolgens te lezen in de bijdrage 'Derde diagonaal handboek verschenen' in het maartnummer van D&P 2018 (31/1, 6-9). Ten slotte is er in het juninummer 2018 nogmaals inhoudelijk aandacht. Onder de titel 'De kern van diaconie' zijn enkele fundamentele reflecties hernomen waarmee het handboek in zijn eerste hoofdstuk opent: over plaats en betekenis van diaconie in en voor het geloof en de kerk (D&P 31/2, 6-9). Nu de abonnees van D&P ruimschoots geïnformeerd zijn over het nieuwe handboek, stip ik hier enkele punten aan, gevolgd door

enkele reflecties: wat geeft *Diagonaal doen doordacht* (DDD) mij te denken?

Tien praktijken methodisch doordacht

De reactie heeft na en in aansluiting de delen *Barmhartigheid en gerechtigheid* en *Diaconie in beweging* met dit derde deel een zeer te waarderen bijdrage geleverd aan de zaak waar het hele handboek voor bedoeld is: "het leveren van bouwstenen voor een adequate diaconale praktijk ten behoeve van mensen in nood"

(D&P 30/4, 9). Dit keer gebeurt dat door de aandacht te richten op concrete diaconale praktijken en daarbij in te zetten op verdieping en verheldering van de wegen (methoden) die in de praktijken begaan en gebaad worden. Terecht kenmerkt de redactie het handboek dan ook als "een diaconaal methodisch boek met methodologische verdieping" (DDD, 17).

Achter deze academische omschrijving gaat een uitdagende keuze schuil. De selectie van de praktijken

geschiedt immers in het licht van een viertal actuele 'sociale kwesties': a) de transformatie van de verzorgingsstaat in een nog nader vorm te krijgen participatiesamenleving; b) de verharding in de samenleving ten aanzien van verdachten, delinquenten en mensen die hun straf hebben uitgezeten; c) de 'verkleuring' en diversifiëring van de samenleving door o.m. de komst van migranten en vluchtelingen; d) de zich steeds meer opdringende problematiek van milieu en duurzaamheid (47). Daar had misschien een vijfde actuele sociale kwestie bij kunnen

horen: de enorme 'reductie' van kerken zowel kwantitatief als wat betreft maatschappelijke invloed, en de tendens van terugtrekking van de kerken op zichzelf.

Aan deze uitdagende keuze van de redactie beantwoordt vervolgens een even spannende exercitie van verhelderen en verdiepen van de praktijkbeschrijvingen. Dat gebeurt in het denken prikkelende nadere analyses op vier punten: 1) de organisatie van diaconaat/diaconie; 2) de diverse vormen van diaconaal handelen; 3) de maatschappelijke context; 4) de theologische reflectie. Het eerste punt geeft mij persoonlijk weinig nader te bedenken. In de tweede reflectie blijven mijn gedachten verwijlen bij de bevinding, dat in al de beschreven vormen van diaconale relatie "het bewustzijn aanwezig is dat deze relatie ten principale gekwalificeerd moet worden door gelijkwaardigheid en wederkerigheid", en dat daarbij sprake is van een voor het diaconale profiel karakteristieke "primaire gerichtheid op communicatie die de diepere lagen van het bestaan raakt" (213). Ad 3) De derde nadere analyse bezielt de tien casussen kritisch in de context van de 'participatiesamenleving'. Vastgesteld wordt dat uit de praktijkvoorbeelden onvoldoende kritisch besef spreekt van wat er in de transitie naar 'participatiesamenleving' eigenlijk gebeurt: een verschuiving "van een door de overheid gegarandeerd leefbaar minimum naar afhankelijkheid van particulier initiatief". In reactie daarop moet gezocht worden naar "het vorm geven aan een kritische participatie" (224). Ad 4) Het meest van al geeft mij de slotparagraaf "Theologische reflecties" te denken. Ik ga daar nader op in, en herneem dan kort de boven aangemerkte denkpunten.

Theologische reflecties

Aan het begin van het boek verduidelijkt de redactie haar theologische uitgangspunt voor de verheldering en verdieping van diaconaal handelen: "Diaconie wordt niet slechts bepaald vanuit de geloofsleer, maar geeft zelf ook toegang tot het geheim van Gods liefde en barmhartigheid. Wie de taaiheid en de vraag naar het recht van de armen ontmoet, krijgt kennis aan de kracht van de Geest" (24). Aan het eind bij de theologische reflectie

aangekomen, verwachtte ik een uitdagende en spannende verheldering en verdieping van dit uitgangspunt: wat geven de diaconale praktijken ons te denken over ons geloof, welke toegang geven ze ons tot het geheim van Gods liefde en barmhartigheid, hoe geeft de ontmoeting met de taaiheid en de vraag naar het recht van de armen ons kennis aan de kracht van de Geest, aan welke kennis en kracht krijgen wij deel? En ik zou bovendien verwachten dat in deze theologische reflectie bij voorkeur een 'mystagogische weg' gebaad zou worden, een weg waarin "het existentiële bewust worden" centraal staat. Immers: een 'adequate diaconale praktijk ten behoeve van mensen in nood' wordt gekenmerkt door de boven opgemerkte principiële kwaliteit van diaconaal handelen, waarvoor m.i. existentiële betrokkenheid en bewustwording onontbeerlijk zijn.

Gemeten aan deze verwachtingen oogt de theologische oogst wat karig, afgezien van een verhelderende inventarisatie van theologische thema's en vragen in de casussen. Dat de redactie bij zichzelf "een zekere verlegenheid" bespeurt bij het doordenken "van het nieuw ervaren van de relevantie van een geloofsgegeven, het met hart en ziel beleven wat een geloofsinhoud echt zegt" (254-255), geeft te denken. Misschien is dit handboek net te vroeg verschenen. Men heeft zijn licht niet kunnen opsteken bij wat Erik Borgman te berde brengt in *Leven van wat komt. Een katholieke uitzicht op de samenleving* (najaar 2017), bv. wat betreft de kwestie van de relevantie van geloofstaal, de verhouding tot / tussen 'participatiesamenleving' en 'subsidiariteit', verzoening en duurzaamheid. In discussie daarmee zou de theologische verlegenheid wellicht verhelderd en verdiept kunnen worden, en zelfs vruchtbaar blijken voor de diaconie, geloof en kerk - overeenkomstig de wijsheid van Verlosser Cruijff: "Elk nadeel heb z'n voordeel" (en niet andersom, zoals abusievelijk op pag. 232).

Agenda & weetjes

& Het Vaticaan laat van zich horen in de campagne 'Share the Journey'. De sectie Migranten en vluchtelingen van de nieuwe Dicasterie voor de promotie van Integrale Menselijke Ontwikkeling heeft voor de parochies een 20 puntenplan voor pastorale actie gepubliceerd. Het document geeft allerlei tips en suggesties voor wat parochies kunnen doen. Ook is er een 20 puntenplan voor het lobbyen richting Parlement en regering. Kijk voor de Engelse versies van deze documenten op: <https://migrants-refugees.va/20-action-points-migrants/>.

& Het bisdom Breda heeft een brochure uitgegeven over het opvangen en integreren van vluchtelingen. Het bisdom doet in de brochure verslag van activiteiten met betrekking tot het integreren van vluchtelingen, geeft tips voor parochies en laat zien hoe christenen uit het Midden-Oosten hun geloof beleven in een nieuwe context. Voor download: <https://www.bisdomvanbreda.nl/nieuws/download-het-bisdom-magazine-herbergzaam-van-hart/>

& "Er was een verdrukte die riep: de Heer heeft hem antwoord gegeven" (psalm 34, 7). Zo opent de boodschap van paus Franciscus voor de Werelddag van de Armen op 18 november 2018. De dag wordt voor de tweede keer gehouden. Lees verder op: <https://www.rkddocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=650&dos=456>

& De VN Werelddag voor de armen en armoede is op 17 oktober 2018. Elk jaar vinden er lokaal activiteiten plaats, waarbij kerken of parochies solidair zijn met armen, in Nederland en elders in de wereld. Kijk voor nieuws hierover en over activiteiten van kerken rond armoede

op www.knooppuntkerkenenarmoede.nl. De Sociale Alliantie voor Rechtvaardigheid bundelt activiteiten van maatschappelijke organisaties en belangengroepen rond politieke lobby en armoede. Meer informatie is te vinden op www.socialealliantie.nl

& De Diocesane Kerkelijke Caritas Instelling (DKCI) aartsbisdom Utrecht heeft in de zomer afscheid genomen van de diocesaan diaconaal werker Harry Scharrenborg (gaat met pensioen) en van diaken Herman Rolfes (wordt adviseur sociale domein in de gemeente Oss). Over hun afscheid komt nog nader bericht. Per 1 november 2018 treedt drs. J.B.J. (Hans) Oldenhof in dienst met een taakomvang van 0.9 fte. Hans Oldenhof (1954) is sinds 1999 pastoraal werker in de parochie H. Drie-eenheid (IJs-selstein e.o.). Zie verder: www.dkci-utrecht.nl

& Op vrijdag 30 november organiseert project 'Geloof, duurzaamheid en toekomst' een werkconferentie voor R.K. besturen, beleidsmakers, pastores en parochiële programmacommissies. Bisschop De Korte verzorgt de inleiding. Op de werkconferentie worden handreikingen aangeboden voor duurzaamheidsactiviteiten in parochies. Plaats is het Domincanenklooster Zwolle, aanvang 15.00 uur. Voor meer informatie: <https://laudato-si.nl/>

Rectificatie. In het juni nummer van 'Diakonie & Parochie' staat op pagina 19 bij de foto vermeld dat diaken Jack Noe en Ad Verkleij bij de ingang van de Nicolaaskerk staan. Het moet zijn: Jack Noe en Ad Klompenhouwer, voorzitter van de PCI Purmerend en Polderland.

Diakonie & Parochie

Wat is dit voor een tijdschrift?

Onder *Diaconie* verstaan we:

“Het handelen vanuit en door kerken en andere door het evangelie geïnspireerde groepen en bewegingen dat gericht is op het voorkómen, opheffen, verminderen dan wel mee uithouden van lijden en maatschappelijke nood van individuen en van groepen mensen en op het scheppen van rechtvaardige verhoudingen in kerk en samenleving.” (Crijns H., e.a., *Barmhartigheid en gerechtigheid*, 2004, pag. 392).

Diakonie & Parochie is een uitgave van het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad, een werkgroep van de diaconale dienstverleners uit de bisdommen en enkele landelijke katholieke diaconale organisaties. Het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad vormt ook de redactieraad. Het tijdschrift verschijnt vier keer per jaar.

Vanwege gestegen (porto)kosten wordt in 2018 de abonnementsprijs verhoogd naar € 27,50; losse nummers: € 5,00 excl. porto.

Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad,
Emmaplein 15, 5211 VZ 's-Hertogenbosch,
administratie@rkdiaconie.nl

Voor abonnementen en bestellingen:

E-mail met opgave van alle adresgegevens: administratie@rkdiaconie.nl

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij schriftelijk wordt opgezegd voor 1 november van elk jaar.

De digitale plek van het tijdschrift is www.rkdiaconie.nl. Kijk voor diaconale voorbeelden en diaconale spiritualiteit op deze site. Doe er zelf aan mee. Vraag een inlogcode aan. Bezoek www.rkdiaconie.nl

Colofon

Aan dit nummer van *Diakonie & Parochie* werkten mee:

Hub Crijns, Paul de Beer, Bob van Dillen, Caroline Doelman, Meta Floor,
Gerard de Korte, Rob Kosterman, Jan Lamberts, Henk Meeuws,
Gerard Moorman, Herman Noordegraaf, Ploni Robbers-van Berkel,
Titus Schlatmann, Guus Timmerman, Trees Versteegen.

Eindredactie: Hub Crijns.

Foto omslag: Hub Crijns.

Redactie en uitgever: LKDB, 's-Hertogenbosch.

Opmaak: Hans van Eck (Impressio Communicatie)

Druk: Drukkerij De gebroeders Roggeband Breda.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit dit tijdschrift wordt op prijs gesteld, mits de bron wordt vermeld.

Voor overname van foto's, gedichten en cartoons neemt u contact op met de eindredacteur: crijns@ziggo.nl

ISSN 0922-9647

Meditatief

Werken van Barmhartigheid

Hongerigen spijzen,
Honger naar zinnen, woorden, fluisteringen,
Een gesprek, een brief, een flard van zingen,
Elk woord geeft nieuwe moed, nieuwe wijzen.

Dorstigen te drinken geven,
Dorstig naar contact, teken van leven,
Een telefoontje, een appje, een bericht
Elke communicatie geeft een nieuw gezicht.

Vreemdelingen huisvesten,
Gastvrijheid is de ander toelaten in je hart
Ruimte maken, naar buiten kijken, open staan,
Elk samen geeft moed om verder te gaan

Naakten kleden
Naakt of gekleed, koud of warm,
Het betekent voor een mens heel veel,
Elk gekleed mens draagt bij aan het geheel.

Zieken bezoeken
Ziek is meestal apart, even op zij, aan de kant
Maar er is vaak meer aan de hand,
Elk bezoek geeft liefde, kracht, het andere medicijn

Gevangenen bezoeken,
Misstap, misdaad, misdrijf, mistoestand,
Fouten zijn er om te boeten, te vergeven
Elke fout maakt kans op een nieuw leven.

Doden begraven,
Leven wil iedereen en graag lang,
Eens komt er een einde, ook al ben je bang
Elk leven wil gekend zijn met een naam.